

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Географічний факультет
Кафедра географії та методики її навчання

Кваліфікаційна робота
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Спеціальність: 014.07 Середня освіта (Географія)
Освітня програма Середня освіта (Географія)

Здобувача другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Мацуляк Марти Іванівни

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
доктор географічних наук, професор
Сивий Мирослав Якович

РЕЦЕНЗЕНТ:
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри загальної біології та методики
навчання природничих дисциплін
Міщук Наталія Йосипівна

АНОТАЦІЯ

Мацуляк М. І. **Теоретичні та прикладні аспекти формування медіаграмотності учнів на уроках географії.** Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістра» зі спеціальності 014.07. Середня освіта (Географія), ТНПУ ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль, 2025. 75 с.

У магістерській роботі розкрито сутність поняття «медіаграмотність» та «медіаосвіта». Дослідження присвячено формування медіаграмотності учнів на уроках географії. Проаналізовано проблеми й виклики, що виникають у процесі інтеграції медіаграмотності у зміст природничої освіти загалом та географічної зокрема. Досліджено картографічну грамотність як ключову складову інформаційної компетентності в географії. Окреслено ефективні шляхи формування медіаграмотності при вивченні шкільного курсу географії. Проаналізовано можливості інтерактивних методів, групових форм діяльності, дослідницьких проєктів при вивченні географії України, геологічної будови, корисних копалин, клімату. тощо. Опрацьовано результати проведеної дослідно-експериментальної роботи. Підібрані рекомендації щодо покращення ситуації. Результати дослідження можуть бути використані в освітній практиці для вдосконалення методів і прийомів навчання на уроках географії.

Ключові слова: медіаграмотність, медіаосвіта, урок географії, компетентності, картографічна грамотність, освітній процес, школа

ABSTRACT

Matsuliak Marta. **Theoretical and Applied Aspects of Developing Students' Media Literacy at Geography Lessons.** qualification work for a master's degree in specialty 014.07 Secondary Education (Geography), Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2025. 75 c

This Master's thesis explores the essence of the concepts of "media literacy" and "media education." The research is dedicated to developing students' media literacy during Geography lessons. The study analyzes the problems and challenges arising from the integration of media literacy into the content of natural science education in general, and geographical education in particular. Cartographic literacy is investigated as a key component of information competence in Geography. Effective ways of fostering media literacy while teaching the school Geography course are outlined. The potential of interactive methods, group activities, and research projects is analyzed in the context of studying the Geography of Ukraine, geological structure, mineral resources, and climate, among other topics. The results of the conducted experimental research are processed, and recommendations for improving the current situation are suggested. The findings of this study can be utilized in educational practice to enhance teaching methods and techniques in Geography lessons.

Key words: media literacy, media education, Geography lesson, competences, cartographic literacy, educational process, school.

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1. Медіаграмотність як ключовий навик критичного мислення та виховання в інформаційну еру	6
1.2. Шляхи та особливості впровадження медіаграмотності в освітній процес закладів загальної середньої освіти	9
1.3. Місце медіаграмотності у Державному стандарті базової загальної середньої освіти України	15
РОЗДІЛ 2. ІНТЕГРАЦІЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У ЗМІСТ ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ	23
2.1. Реалізація принципів медіаграмотності у вивченні природничих дисциплін у середній школі	23
2.2. Географічна карта як основне джерело інформації у шкільному курсі географії	26
2.3. Картографічна грамотність як ключова складова інформаційно-цифрової компетентності в географії	30
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ПРИ ВИВЧЕННІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ	37
3.1. Медіаграмотність при вивченні геологічної будови та корисних копалин у шкільному курсі географії	37
3.2. Формування медіаграмотності учнів при вивченні фізичної географії України	41
3.3. Кліматична освіта та медіаграмотність у шкільному курсі географії ..	45
3.4. Методика вивчення розселення та формування медіаграмотності через семіотику міста	50
РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ПРИ ВИВЧЕННІ ГЕОГРАФІЇ	54
4.1. Організація та результати дослідно-експериментальної роботи з впровадження медіаграмотності у вивчення географії	54
4.2. Медіаосвіта в Україні: концепція, цілі та етапи впровадження	58
Висновки	62
Список використаних джерел	64
Додатки	69

ВСТУП

Актуальність теми. Покращення якості освіти визнано одним із ключових пріоритетів державної політики в освітній сфері. Важливе місце серед основних напрямів оновлення змісту освіти посідає впровадження та розвиток сучасної медіаосвіти. Згідно з «Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні», медіаосвіта – це складова освітнього процесу, основне завдання якої полягає у формуванні медіакультури суспільства. Вона спрямована на підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа. Це охоплює як традиційні канали (кіно, радіо, телебачення, друковані видання), так і новітні цифрові медіа (Інтернет).

Актуальність дослідження медіаграмотності на уроках географії зумовлена зростанням ролі інформаційних технологій і глобальних комунікацій у сучасному суспільстві. Сьогодні учні щодня стикаються з великими обсягами інформації з різних джерел – телебачення, інтернету, соціальних мереж. Часто ця інформація може бути неперевіреною, упередженою або маніпулятивною, що формує хибне уявлення про події у світі чи про географічні процеси. Тому формування медіаграмотності стає важливим завданням шкільної освіти, зокрема під час вивчення географії.

Географія як навчальний предмет надає широкі можливості для розвитку критичного мислення й аналітичних умінь через роботу з картами, статистикою, електронними ресурсами, новинними повідомленнями та візуальними матеріалами. Уміння перевіряти достовірність джерел, аналізувати інформацію та робити висновки допомагає учням не лише краще розуміти географічні закономірності, а й орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі.

Дослідження медіаграмотності у контексті уроків географії сприяє реалізації міжпредметних зв'язків і вихованню свідомого громадянина, здатного критично сприймати медіаконтент. Воно також відповідає вимогам Нової української школи, де на перший план виходять компетентності, необхідні для життя у XXI столітті. Отже, формування медіаграмотності на уроках географії є актуальним напрямом сучасної педагогічної науки.

Метою нашого дослідження є аналіз теоретичних і практичних аспектів, а також виявлення специфіки формування медіаграмотності під час проведення уроків географії.

Відповідно до визначеної мети в роботі поставлено наступні **завдання**:

- ✓ Відібрати та обґрунтувати теоретико-методологічні основи дослідження;
- ✓ Розглянути існуючі підходи до формування медіаграмотності в межах природничої освітньої галузі;
- ✓ Визначити особливості упровадження елементів медіаосвіти та картографічної грамотності в процесі викладання географії;
- ✓ Виокремити ключові аспекти розвитку медіаграмотності під час вивчення географії;
- ✓ Експериментально підтвердити ефективність запропонованої технології формування медіаграмотності при вивченні географії в закладах загальної середньої освіти;
- ✓ Визначити пріоритетні напрями розвитку та умови впровадження медіаграмотності в освітніх закладах області.

Об'єкт дослідження – медіаграмотність у закладах освіти.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні аспекти і специфіка формування медіаграмотності учнів на уроках географії.

Методи дослідження. Під час виконання поставлених завдань у роботі застосовано такі загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: методи якісного аналізу й синтезу (для дослідження наукових підходів); констатуючий педагогічний експеримент; методи роботи з таблично-графічним матеріалом, картографічні методи (для розкриття особливостей впровадження медіа та картографічної грамотності) тощо.

Інформаційна база дослідження складається з наукових положень і результатів теоретичних розробок, інтернет-джерел, матеріалів періодичних видань, статистичних та аналітичних даних, а також результатів власних досліджень автора.

Проблематика медіаосвіти та медіаграмотності є комплексною і привертала увагу багатьох українських науковців, серед яких Биков В.,

Бакаленко І., Філончук З., Шейбе С. та інші. Останнім часом до її вивчення долучаються й представники природничих наук – зокрема Чубрей О. і Пугач В., Міщук Н. На сьогоднішні день створено підручники та навчальні посібники з медіаосвіти для різних рівнів освітньої системи.

Структура та обсяг роботи. Дослідження складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Список використаних джерел налічує 50 найменувань. Загальний обсяг дослідження становить 79 сторінок.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Медіаграмотність як ключовий навик критичного мислення та виховання в інформаційну еру

Починаючи із 1982 року, з Грюнвальдська Декларація з медіаосвіти, виникає становлення ідей, понять, програм із медіаосвіти для населення. В документі, який прийнято на конференції Ради Європи, «Медіаграмотність і права людини» зазначено важливість впровадження медіаграмотності й медіакомпетентності для демократизації суспільства та рекомендовано ввести медіаосвіту в вищих навчальних закладах Європи як обов'язковий компонент [36, с. 89].

Медіаграмотність – це не просто навичка, а практичний стиль життя. Медіаграмотна особа не пливе пасивно за інформаційною течією, а активно та критично сприймає потік інформації, обов'язково перевіряючи будь-які сумнівні повідомлення [40].

Сучасні реалії України, особливо в умовах інформаційних війн, вимагають від громадян навичок критичного мислення, верифікації медіамеседжів і вміння самостійно створювати медіاپовідомлення. Саме тому державні та громадські організації у співпраці з іноземними партнерами активно розвивають сферу медіаосвіти через тренінги, вебінари та безкоштовні онлайн-курси.

Медіаосвіта визначається як частина навчального процесу, що формує у суспільстві медіакультуру та готує людину до безпечної і продуктивної взаємодії з сучасною системою мас-медіа. Це стосується як традиційних засобів (радіо, телебачення, друковані видання), так і новітніх (Інтернет, мобільна телефонія, комп'ютерно опосередковане спілкування) [13].

Науковці трактують медіаграмотність як багатоаспектне поняття. Іванов В. та Волошенюк О. «визначають медіаграмотність як «сукупність знань, навичок та умінь», що дозволяють людям аналізувати, критично оцінювати та створювати повідомлення для різних типів медіа, а також розуміти їхній вплив та процеси функціонування в суспільстві» [13].

Медіаграмотність також трактують як здатність до інтерпретації та творчості. Медіаграмотність є «результатом медіаосвіти і її трактують як здатність експериментувати, інтерпретувати, аналізувати та створювати медіатексти» [24].

ЮНЕСКО об'єднує поняття медійної та інформаційної грамотності в єдине ціле – «медіа-інформаційна грамотність». «Це володіння компетенціями (знаннями, вміннями та ціннісними установками), які дають змогу ефективно взаємодіяти з медіа, поглиблювати критичне мислення і розвивати звичку навчатися впродовж життя задля активного громадянського життя» [46].

Інформаційно-медійна грамотність розглядається як набір знань, умінь, мотивів та здібностей, що допомагають вибрати, створити, використати, критично проаналізувати, оцінити та передати інформаційні повідомлення в різних формах [32].

Головне завдання медіаграмотності – «перетворити медіаспоживання з пасивного на ініціативний та критичний процес, допомагаючи людям усвідомити потенційну маніпуляцію та зрозуміти роль ЗМІ у формуванні громадської думки» [40].

Таким чином, медіаграмотність – це навичка аналізувати й критично оцінювати медіа, яка дозволяє опиратися деструктивним медіавпливам і майстерно вибирати потрібну інформацію. Сучасні медіа виконують не лише інформаційну, а й виховну функцію, впливаючи на формування світосприйняття молодого покоління. Це підкреслює критичну важливість медіаосвіти педагогічної спільноти. Медіаграмотний освітянин – це педагог, який має здатність до сприйняття, розуміння та створення медіаінформації, вміє оцінювати соціокультурний і політичний контекст функціонування медіа та майстерно використовує засоби масової інформації.

Ключове завдання педагога – «забезпечити системне та компетентне виховання молоді, яка має навчитися не просто споживати медіа, а й розумітися в закономірностях їхньої поведінки, усвідомлювати вплив медіа на формування особистості та критично мислити в процесі сприйняття медіапродукції, спираючись на етично-естетичні орієнтири» [40, с. 58].

У сучасних умовах співпраці між учителем і учнем, що насичена інформаційними технологіями, медіаграмотність стає обов'язковою компетенцією для кожного вчителя. «Доречно починати виховання медіаграмотності ще з початкової школи, інтегруючи елементи медіаосвіти в навчальний процес. Адже, в епоху, коли будь-яка дитина може стати «нюс-мейкером» завдяки смартфону та соцмережам» важливо готувати дітей до безпечної взаємодії із зовнішнім світом [40].

В Україні триває активне впровадження медіаграмотності в освітній процес, що підтверджено результатами Конференції з медіаосвіти, організованої Internews та Академією української преси (АУП). «АУП є важливою громадською організацією, яка формує медіаграмотність освітян, проводячи регулярні тренінги та видаючи посібники. Завдяки проєкту «Вивчай та розрізняй» розроблені та інтегруються навчальні матеріали у програми закладів загальної середньої освіти. Активність громадських організацій, онлайн-ресурсів та волонтерських проєктів сприяє підвищенню медіаграмотності населення через освітню систему. Відбувається формування «елітарної медіаграмотності» інтелектуальної спільноти та ЗМІ. Наголошується на необхідності чесної редакційної політики медіаканалів» [41].

Незважаючи на це, в Україні все ще спостерігається недостатній рівень медіаграмотності споживачів контенту, розміщеного не лише на сайтах, а й у телевізійних, радіопередачах, фільмах та комп'ютерних іграх. Оскільки у сучасному суспільстві інформація є ключовою цінністю, а її продукують практично всі користувачі, величезна кількість контенту часто не дає споживачам часу на його критичний аналіз. Важливо пам'ятати, що інформація не завжди правдива; часто трапляються пропаганда, маніпуляції та фейкові новини.

Дж. Берен [цитується за 40, с.24] визначив основні вміння, необхідні для медіакомпетентної особистості: «розуміння інтенсивності впливу медіатекстів; бажання сприймати, розуміти зміст медіатексту та фільтрувати «шум»; вміння відрізняти емоційну та обґрунтовану реакцію на інформацію; розвиток компетентнісного сприйняття значення медіатексту; знання особливостей

жанрів та змога з'ясовувати їх поєднання; здатність розуміння специфіки мови різних медіа та їх впливу; критичне сприйняття медіатексту, незалежно від джерела».

Саме тому сучасний учитель зобов'язаний поглиблювати критичне мислення, майстерно аналізувати та відбирати важливу інформацію, а також формувати медіакультуру учнів. Система підвищення кваліфікації має бути використана для впровадження медіаосвіти педагогів, як це передбачено Концепцією. Опрацювання стандартів медіаінформаційної грамотності, їх врахування в освітніх програмах та введення медіакомпетентності у професійні стандарти дозволить педагогу підвищити власний рівень і сприятиме вихованню молоді, готової до критичного аналізу та відбору правдивої інформації.

Оскільки медіаосвіта є частиною інформаційної безпеки країни та виконує стратегічну функцію у вихованні молоді, формуванні української ідентичності [6], вагомим є підготовка медіа й інформаційно грамотного вчителя, який спроможний критично мислити та здійснювати професійну діяльність із застосуванням медіа технологій.

1.2 Шляхи та особливості впровадження медіаграмотності в освітній процес закладів загальної середньої освіти.

У сучасному світі, що характеризується стрімким розвитком інформаційних технологій та домінуванням медіа, медіаграмотність стає однією з ключових компетентностей, необхідних для повноцінного життя та свідомого громадянства. Інформаційний простір, особливо в умовах соціальних мереж та глобальних криз, наповнений як корисним контентом, так і маніпуляціями, фейками та пропагандою [16]. Це створює нагальну потребу впровадження системної медіаосвіти в усіх ланках освітньої системи, від початкової школи до закладів вищої освіти (ЗВО).

Медіаграмотність – це не просто навичка користування гаджетами, а здатність аналізувати, оцінювати, створювати та передавати повідомлення у різних формах, а також розуміти роль медіа в суспільстві. В Україні необхідність системного впровадження медіаосвіти була усвідомлена давно, про що свідчить

прийняття "Концепції впровадження медіаосвіти в Україні" (2010 р., нова редакція 2016 р.) [16] та експериментальний етап, що охопив значну кількість закладів освіти. Проте, особливості та виклики цього процесу вимагають постійного аналізу та адаптації.

Мета впровадження медіаграмотності полягає у формуванні медіакомпетентності особистості, яка включає критичне мислення, вміння працювати з інформацією, безпеку в мережі та здатність до медіаторчості.

У контексті освіти медіаграмотність розглядається як здатність до критичного сприйняття інформації. Уміння розпізнавати пропаганду, фейки, маніпулятивні прийоми та емоційно забарвлені заголовки, які акцентують на драмі чи скандалі, а не на змісті. Критично важливим є формування навичок аналізу та оцінки. Уміння перевіряти джерела інформації, класифікувати медіаматеріал за темами та соціальною значущістю. Не менш важливою у сучасному світі є інформаційна безпека та здатність до усвідомленого та компетентного самовираження через різні медіаплатформи, такі як тексти, аудіо, відео, презентації.

В Україні процес впровадження медіаграмотності ґрунтується на Концепції впровадження медіаосвіти в Україні [16] (визначає основні напрями, етапи та очікувані результати) та Концепції Нової української школи [20] (НУШ) (медіаграмотність є однією з наскрізних ключових компетентностей, що має інтегруватися в освітній процес).

Ефективне впровадження медіаграмотності вимагає диференційованого підходу відповідно до вікових та пізнавальних особливостей здобувачів освіти. «Елементи медіаосвіти необхідно вносити вже з початкової школи, оскільки діти з найменшого віку взаємодіють з інформаційним простором. Акцент робиться на структуруванні, узагальненні та осмисленому продукуванні власних медіатекстів (наприклад, створення презентацій, кліпів, афіш). Навчання медіаграмотності відбувається переважно через інтеграцію в конкретні предмети» [4]. Наприклад, на уроках української мови можна аналізувати мовні конструкції та стилі в медіатекстах, а на уроках географії – створювати

відеокліпи про материки (як приклад творчого процесу з використанням медіаресурсів).

У старшій школі відбувається поглиблення критичного мислення. «Учні більш глибоко вивчають такі теми, як створення образу людини за допомогою фотографії, засоби комунікації в Інтернеті та безпека. Школярі вчаться швидше знаходити фейкову інформацію, аналізувати медіатексти, рецензувати та обговорювати їх. Підлітки віддають перевагу зрозумілому формату, зокрема короткому гумористичному відеоконтенту в TikTok (до 2 хвилин) або відео з прикладами у YouTube (до 30 хвилин)» [36].

Для майбутніх педагогів та фахівців інших сфер медіаграмотність має стати обов'язковим компонентом. Мета – навчити студентів відрізняти факти від суджень, розпізнавати маніпулятивні дії та використовувати лише перевірену інформацію. Студенти, як активна верства населення, постійно перебувають онлайн, створюють контент і використовують соціальні мережі для самореалізації. Медіаграмотність допомагає їм компетентно та здорово самовиражатися, уникати інформаційного «сміття» [40]. Рада Європи рекомендує ввести медіаосвіту у вищі освітні заклади Європи як обов'язковий компонент для підтримання демократії.

Незважаючи на стратегічну важливість, процес впровадження медіаграмотності стикається з низкою викликів. Чи не головним із них є недостатня медіакомпетентність педагогів. Для формування медіакомпетентності учнів, вчитель сам повинен володіти високим рівнем медіаграмотності. За даними Іванова В. Ф. та Волошенюк О. В. [13] 51% педагогів мають високий рівень чутливості до маніпулятивних меседжів, але це вимагає постійного підвищення кваліфікації.

Медіапростір розвивається надзвичайно швидко. Програми та методики мають постійно оновлюватися, щоб відповідати реаліям сьогодення (наприклад, інтеграція TikTok та інших нових платформ). Необхідність включати в конкретні предмети програми, пов'язані з медіаграмотністю, може викликати опір через вже існуюче навантаження. Досить складною є потреба у значному підвищенні

якості освітніх медіа-матеріалів та залученні фахових медіапедагогів і медіапсихологів до їх виробництва та експертизи [38].

Право на медіаграмотність нерозривно пов'язане зі свободами, закріпленими у Статті 19 Загальної декларації прав людини. У ній проголошується: «Кожна людина має право на свободу переконань і на їх вільне вираження. Це право охоплює свободу... шукати, отримувати і розповсюджувати інформацію та ідеї будь-якими засобами та незалежно від державних кордонів». Саме це положення є визначальним для медіаосвіти, оскільки вона надає суспільству необхідні знання та навички для повноцінної реалізації цього права.

Організація ЮНЕСКО формалізувала концепцію медіаосвіти, звернувши особливу увагу на її вплив в контексті технологічних досягнень та нової ери цифрової комунікації. Медійна й інформаційна грамотність визначена ЮНЕСКО як основа навчання впродовж усього життя, що дозволяє «ефективно шукати, оцінювати, використовувати і створювати інформацію в усіх сферах діяльності» для досягнення особистих, соціальних, професійних та освітніх цілей. Медійна грамотність покликана формувати нові поняття, правила та навички, необхідні для коректного використання інформації, яку поширюють медіа [16].

ЮНЕСКО визначило наступні педагогічні аспекти формування медійної й інформаційної грамотності [46]:

- ✓ інтерактивні навички. Здатність спілкуватися за допомогою медіа. Розвиваються через інтерактивне навчання, що включає співпрацю, висловлення власних думок, сприйняття різних точок зору, участь у дискусіях, а також розуміння принципів свободи слова та різниці між приватним і публічним простором у медіа.
- ✓ естетичні та креативні навички. Здатність сприймати, інтерпретувати та самостійно створювати медіаконтент. Формують повагу до авторів та навички застосування основних принципів авторського права.
- ✓ навички критичного аналізу: Вміння інтерпретувати та розуміти значення різних медіамеседжів, зіставляти власні цінності з тими, що представлені в медіа, розрізняти факт і вимисел, а також оцінювати зміст медіаповідомлень за допомогою аналітичних інструментів.

- ✓ навички керування інформацією: Потреба учня у знаннях щодо використання різних джерел, уміння шукати інформацію різними каналами і методиками, а також розуміння ключових переваг та недоліків використаних джерел.

Медіаосвіта має багатоаспектне розуміння. Вона виступає як частина освітнього процесу. Включає всі цілеспрямовані та систематичні дії, спрямовані на задоволення освітніх потреб. До неї належить науково-освітня сфера. Предметом останньої є засоби медіа у взаємозв'язках зі світом, суспільством та людиною. Також медіаосвіта виступає специфічною автономною сферою у педагогічній теорії та практиці, яку необхідно відрізнити від використання медіа як допоміжних засобів у викладанні [41].

Медіаграмотність освітян допомагає їм стати медіакомпетентними – тобто розуміти контекст функціонування медіа, ефективно взаємодіяти з медіапростором, передавати медіакультурні цінності та створювати нові елементи медіакультури, реалізуючи активну громадянську позицію.

Завдання медіаосвіти в Україні спрямовані на формування: медіаімунітету, медіаінформаційної грамотності, рефлексії та критичного мислення, здатності до медіаторчості та спеціалізованих аспектів медіакультури [24].

Медійна грамотність, таким чином, полегшує виконання таких завдань:

- перевірка надійності і цінності джерела інформації;
- пошук та отримання доступу до якісних інформаційних ресурсів, використовуючи надійні та різнобічні джерела;
- оцінювання інформації із використанням суворих критеріїв;
- розуміння особливостей медійного середовища, його ідеологічних та культурних орієнтацій;
- узгодження даних з обставинами та сприйняття інформації відповідно до її джерела;
- синтез нової інформації з раніше отриманими знаннями.

Це повною мірою відповідає завданням сучасної української школи, де однією з ключових є інформаційно-цифрова компетентність. «Вона передбачає критичне застосування ІКТ для створення, пошуку, обміну та опрацювання інформацією. Окремою важливою тезою є інформаційна медіаграмотність,

ключовим складником якої є розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність)» [40].

Наскрізні вміння, необхідні для формування компетентностей, визначені Концепцією НУШ, також впливають на медіаграмотність: критично мислити, творити, читати та розуміти прочитане, логічно обґрунтовувати позицію, співпрацювати в команді, конструктивно керувати емоціями [20].

Пріоритетними напрямками розвитку медіаосвіти є: створення системи шкільної медіаосвіти, фахова підготовка медіапедагогів та розроблення стандартів медіаінформаційної грамотності педагогів.

З початком роботи Нової української школи (НУШ) зроблено значні кроки у цьому напрямі, де важливу роль відіграють громадські організації. Серед провідних – Міжнародний благодійний фонд «Академія української преси» (АУП), який проводить наукові конференції, тренінги, створює програми та посібники, а також підтримує портал «Медіаосвіта і медіаграмотність».

Також значна кількість освітян бере участь у проєкті «Вивчай і розрізняй: інфомедійна грамотність» Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX). Навчальні матеріали проєкту схвалені МОН України та використовуються для роботи з учнями 8–9 класів, а також вихованцями дошкільних закладів.

Медіаосвіта сьогодні інтегрована в усі освітні галузі. У закладах освіти діють сотні факультативів та гуртків (наприклад, «Основи медіаграмотності», «Сходинки до медіаграмотності», «Медіакультура особистості»). Значна більшість педагогів вважає, що медіаосвіта має бути обов'язковою або інтегрованою зі шкільними дисциплінами, що робить навчально-виховний процес сучаснішим та цікавішим для учнів [1].

Впровадження медіаграмотності в закладах освіти є складним, але життєво необхідним процесом, що відповідає вимогам сучасного інформаційного суспільства та умовам демократії. Основні особливості цього процесу полягають у його системності, інтегративності (включення в існуючі предмети) та диференційованому підході відповідно до віку здобувачів освіти [32].

Медіаграмотність – це не просто навчальна дисципліна, а практичний навик і риса стилю життя, яка формує громадянина, здатного довіряти лише перевіреним медіа з репутацією, не поширювати новину, що викликає сильні емоції, без перевірки, та бути стійким до інформаційних маніпуляцій. Формування власної медіакомпетентності педагогів та постійна адаптація освітніх програм до динамічних змін медіапростору є критично важливими для успіху.

1.3. Місце медіаграмотності у Державному стандарті базової загальної середньої освіти України

Державний стандарт базової загальної середньої освіти (Держстандарт БЗСО), затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898, є ключовим документом, що визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів 5-9 класів. Його філософія базується на засадах Нової української школи (НУШ), головною метою якої є формування в учнів ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації, навчання протягом життя та активного громадянства.

У контексті глобальних інформаційних викликів та стрімкої цифровізації, медіаграмотність набула статусу не просто додаткової навички, а наскрізної життєвої компетентності.

Держстандарт БЗСО 2020 р. докорінно відрізняється від попередніх тим, що він не обмежується переліком знань, а фокусується на формуванні компетентностей. Медіаграмотність займає центральне місце в цій системі, реалізуючись через два основні механізми: як складова окремої ключової компетентності та як наскрізне вміння [16].

Медіаграмотність є невід'ємною частиною інформаційно-комунікаційної компетентності (ІКК). Згідно з Держстандартом, ІКК передбачає здатність учнів:

- ✓ Впевнено, критично і відповідально використовувати цифрові технології для власного розвитку, спілкування та співпраці.

- ✓ Отримувати й опрацьовувати інформацію з різноманітних джерел (звукових/аудіальних, друкованих, цифрових), критично її осмислювати та використовувати в усній та письмовій взаємодії.
- ✓ Безпечно та етично застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях.

Ці вимоги безпосередньо стосуються ключових аспектів медіаграмотності: критичного аналізу медіатекстів, розуміння джерел інформації та дотримання цифрової етики.

Медіаграмотність не обмежується лише ІКК. «Вона також реалізується як наскрізне вміння, тобто таке, що має застосовуватися під час вивчення всіх освітніх галузей. До таких наскрізних умінь, що мають прямий стосунок до медіаграмотності, належать критичне та системне мислення. Уміння аналізувати й оцінювати доказовість і вагу аргументів у судженнях, розрізняти факти та їхні інтерпретації, розпізнавати спроби маніпулювання. Це є фундаментальною основою медіаграмотності. Не менш важливим є уміння сприймати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в текстах різних видів, зокрема медіатекстах. Сам факт включення цих елементів як наскрізних свідчить про те, що медіаграмотність у новому Держстандарті розглядається як інструмент пізнання та взаємодії з навколишнім світом, а не як окремий, ізольований предмет» [9].

Однією з ключових особливостей Держстандарту БЗСО є підхід до інтеграції медіаграмотності майже в усі освітні галузі. Це значно розширює її потенціал, дозволяючи формувати ці вміння на практичних прикладах різних предметів.

Мовно-літературна галузь – це одна з найбільш природних галузей для інтеграції медіаграмотності. «Учні повинні: сприймати, аналізувати та інтерпретувати не лише художні твори, але й медіатексти (реклама, новини). Виявляти приховану та очевидну інформацію у тексті, доводити надійність аргументів, підкріплюючи висновки фактами та цитатами, що є безпосереднім інструментом верифікації інформації» [42].

У соціальній та здоров'язбережувальній галузі медіаграмотність зосереджена на безпеці, етиці та соціальній відповідальності у медіапросторі. Учні мають розуміти правила безпечної поведінки в Інтернеті (кібербезпека). Розпізнавати та протидіяти кібербулінгу, мові ворожнечі та іншим деструктивним медіавпливам. Критично оцінювати медіаконтент, пов'язаний зі здоров'ям та способами життя.

У громадянській та історичній освітній галузі медіаграмотність набуває виміру критичного громадянства. Учні мають критично мислити під час роботи з різними джерелами інформації (первинними, вторинними), розрізняти пропаганду, фейкові новини та маніпуляції у суспільно-політичному контексті, аналізувати роль медіа у формуванні громадської думки та історичної пам'яті. Пошук та оцінка надійності джерела інформації (верифікація) стає тут ключовим результатом навчання.

Медіаграмотність виступає наскрізною навичкою, що посилює формування низки ключових компетентностей, визначених освітньою системою:

Громадянські та соціальні компетентності безпосередньо пов'язані з критичним осмисленням «основних подій національної, європейської та світової історії», які ми переважно отримуємо через медіа. Наявність належного рівня медіаграмотності дозволяє громадянину:

- усвідомлювати вплив цих подій на «світогляд громадянина та його самоідентифікацію»;
- ефективно діяти в конфліктних ситуаціях;
- дотримуватися здорового способу життя;
- розуміти правила поведінки та спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах та ґрунтуються на спільних моральних цінностях.

Культурна компетентність передбачає «наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу», що вимагає високого рівня медіаінформаційної грамотності. Це також стосується і здатності «розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми». Розвиток

медіаторчості лише посилить «прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва» [5].

Інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає не тільки «впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування», але й здатність «застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності» [5].

Важливо підкреслити, що це положення цілком відповідає вимогам ЮНЕСКО щодо формування медіаінформаційної грамотності (MIL). У цьому контексті медіаграмотність тісно пов'язана з цифровими навичками та розумінням алгоритмів. Учні повинні не лише вміти технічно використовувати інформаційні та комунікаційні технології для доступу до інформації та співпраці, але й усвідомлювати принципи роботи пошукових систем та соціальних мереж, оскільки саме ці механізми впливають на формування так званої «інформаційної бульбашки» [9].

Інтеграція медіаграмотності в Держстандарт БЗСО є свідченням зміни парадигми освіти від навчання знань до навчання життєвих умінь. Учні бачать, як медіаграмотність застосовується у реальних життєвих ситуаціях, а не лише в теоретичних рамках. Наприклад, на уроці історії вони аналізують пропагандистські плакати, а на уроці української мови – рекламні тексти. Компетентність формується постійно, протягом усіх років навчання і на різних предметах, що забезпечує її міцність та універсальність. Учні вчаться ставити запитання, а не лише сприймати готові відповіді, що є необхідним у середовищі надлишку інформації і забезпечує формування критичного мислення [16].

Попри значний потенціал, інтегрований підхід ставить низку викликів перед системою освіти. Найбільший виклик – забезпечення належного рівня медіакомпетентності педагогів усіх освітніх галузей. Вчителі-предметники, які раніше не викладали спеціалізованих курсів, тепер мають бути здатними навчати учнів критично оцінювати медіатексти, що стосуються їхньої дисципліни.

Існує гостра потреба у створенні якісних, гнучких та актуальних методичних посібників, які б деталізували механізми інтеграції медіаграмотності

у кожен освітній галузь та клас. Проблемою є також складність оцінювання сформованості наскрізних умінь. Необхідно розробити чіткі критерії, які дозволять виміряти рівень критичного мислення та медіакомпетентності учнів.

Місце медіаграмотності в Держстандарті набуває особливої значущості в умовах інформаційної війни та гібридних загроз. Держстандарт, впроваджуючи вимоги до формування медіаграмотності, фактично закладає фундамент національного інформаційного імунітету. Учні, які володіють навичками верифікації, критичного аналізу джерел та розумінням природи пропаганди, стають менш вразливими до дезінформації та маніпуляцій, спрямованих на підрив національної безпеки та ідентичності. Це перетворює медіаграмотність з освітнього інструменту на стратегічний елемент державної безпеки.

Медіаосвіта є наскрізним елементом, що забезпечує формування більшості ключових компетентностей, визначених Державним стандартом базової середньої освіти.

Компетентності в галузі природничих наук передбачають «набуття досвіду дослідження природи та формулювання доказових висновків на основі отриманої інформації». Це безпосередньо вимагає від учнів умінь працювати з джерелами інформації, навичка, яка цілеспрямовано формується в процесі набуття медіаграмотності [5].

Медіаосвіта є одним із головних чинників, що впливає на формування такої важливої компетентності, як «навчання впродовж життя». Вона передбачає здатність визначати і оцінювати власні потреби та ресурси для розвитку компетентностей, Застосовувати різні способи розвитку компетентностей та знаходити можливості для саморозвитку.

Саме вміння працювати з джерелами інформації, яке розвивається завдяки медіаграмотності, відіграє критично важливу роль для безперервного розвитку особистості [16].

Медіаосвіта також прямо чи опосередковано впливає на формування інших компетентностей: інноваційність, підприємливість та фінансова грамотність, математична й екологічна компетентності. Основою формування всіх ключових

компетентностей у Держстандарті є, зокрема, «знання, уміння та ставлення, що формуються в освітньому, соціокультурному та інформаційному середовищі».

Державний стандарт базової середньої освіти виділяє одинадцять наскрізних умінь ключових компетентностей, більшість з яких містить медіаосвітній компонент [20].

Особливе місце займає уміння читати із розумінням, яке характеризується як «здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного». Розуміння інформації, записаної чи переданої у різний спосіб (в тому числі відтвореної технічними пристроями). Вміння виявляти приховану і очевидну інформацію. Здатність доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами та цитатами з тексту.

Критичне й системне мислення є примітною ознакою медіаграмотності та одночасно центральним наскрізним вмінням Держстандарту. «Воно виявляється у здатності розрізняти факти, їх інтерпретації та розпізнавати спроби маніпулювання даними. Важливим є вміння аналізувати та оцінювати доказовість і вагомість аргументів у судженнях, зважаючи на протилежні думки, а також визначати характерні ознаки явищ, подій, ідей та їх взаємозв'язки. Важливо навчитись використовувати різноманітні ресурси і способи для оцінювання якості доказів, надійності джерел та достовірності інформації» [20].

Слід також зазначити, що такі вміння, як «діяти творчо», «виявляти ініціативу», «конструктивно керувати емоціями», «оцінювати ризики», «приймати рішення», «розв'язувати проблеми» та «співпрацювати з іншими», також ґрунтуються на знаннях і навичках, які є складовими медіаграмотності.

Мета природничої освітньої галузі, визначена Держстандартом, полягає у формуванні особистості учня, яка «опрацьовує, систематизує та представляє інформацію природничого змісту» [19].

У природничій освітній галузі ключові компетентності містять положення, які сприяють формуванню медіаграмотності учнів середньої ланки. Школярі повинні вміти використовувати джерела для здобуття інформації, тлумачити, аналізувати, оцінювати та інтерпретувати інформацію, подану у різних форматах (діаграмах, графіках, таблицях, інфографіці). Окрім того учень повинен вчитися

знаходити, опрацьовувати та зберігати інформацію природничого змісту, а також перетворювати її з одного виду на інший.

Необхідно формувати своє ставлення до інформації природничого змісту, здобутої з різних джерел, у контексті критичного її оцінювання, дотримання авторського права, принципів академічної доброчесності та етичної взаємодії у віртуальному просторі. Медіаграмотність, таким чином, сприяє формуванню наукового світогляду, цілісної природничо-наукової картини світу та вмінню інтерпретувати й критично оцінювати результати дослідження [20].

Таким чином, місце медіаграмотності у Державному стандарті базової загальної середньої освіти України чітко визначено як наскрізна, ключова компетентність, яка є невід'ємною складовою інформаційно-комунікаційної компетентності та наскрізних умінь (критичне мислення, читання з розумінням).

Медіаграмотність інтегрована майже в усі освітні галузі (мовно-літературну, громадянську, соціальну тощо), що забезпечує її системне формування. Стандарт вимагає від учнів розрізняти факти та інтерпретації, розпізнавати маніпуляції та критично оцінювати джерела. В умовах інформаційних викликів формування медіаграмотності набуває стратегічного значення для виховання відповідального та захищеного громадянина. Успішна реалізація цього підходу вимагає першочергового вирішення проблеми медіакомпетентності педагогів та забезпечення якісним, динамічним методичним супроводом, що відповідатиме постійним змінам у медіапросторі [25].

Висновки до першого розділу

У сучасних умовах інформація набула статусу ключового ресурсу, що визначає соціально-економічний, технологічний та культурний розвиток суспільства. В умовах так званої інформаційної доби навички декодування, критичного аналізу інформації та визначення її достовірності стають життєво необхідними. Саме тому медіаосвіта набуває стратегічного значення у закладах загальної середньої освіти.

Встановлено, що, незважаючи на значний досвід впровадження медіаосвіти, єдиного усталеного погляду на сутність цього поняття наразі не існує. Згідно з документами ЮНЕСКО, медіаосвіта визначається як навчання теорії і формування практичних умінь для опанування сучасних масмедіа. Вона є частиною автономної галузі знань у педагогічній теорії та практиці. При цьому наголошується на важливості розрізняти процес безпосереднього опанування медіа від їх використання як допоміжного інструменту в навчанні інших дисциплін.

Медіаграмотність спрямована на розвиток в особистості «критичної» автономії відносно медіа. Її головна мета полягає у забезпеченні широкого спектру інформування та формуванні критичного сприйняття інформації у соціальній, громадянській та споживацькій сферах. Відповідно до освітньої реформи Нової української школи (НУШ), інформаційна та медіаграмотність є однією з ключових компетентностей учня.

Пріоритети підготовки педагогів. «Концепція впровадження медіаосвіти в Україні» визначає критичну потребу в опрацюванні стереотипів медійної грамотності педагогів, запровадженні медіакомпетентності у фахові стандарти підготовки вчителів, врахуванні вимог медіаінформаційної грамотності в освітніх програмах та розробці навчальних медіаосвітніх курсів для їхньої підготовки і перепідготовки.

РОЗДІЛ 2. ІНТЕГРАЦІЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У ЗМІСТ ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

2.1. Реалізація принципів медіаграмотності у вивченні природничих дисциплін у середній школі.

У процесі дослідження ми детально проаналізували Державний стандарт природничої освітньої галузі базової середньої освіти. Цей документ розроблено на основі компетентнісного принципу і містить чітко визначені обов'язкові результати навчання. Вони структуровані як загальні та конкретні результати, а також доповнені орієнтирами для оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти.

Обов'язкові результати навчання для школярів згруповані за п'ятьма основними напрямками, що відображають ключові уміння, які мають бути сформовані: пізнання світу природи засобами наукового дослідження; усвідомлення розмаїття та закономірностей природи, а також розуміння ролі природничих наук; відповідальна поведінка особистості як запорука сталого розвитку; опрацювання, систематизація та представлення інформації природничого змісту; розвиток наукового мислення та набуття досвіду розв'язання проблем природничого змісту (як індивідуально, так і в співпраці).

«У контексті першої групи умінь, яка безпосередньо стосується формування дослідницької компетентності в учнів, компоненти медіаграмотності проявляються у важливому вмінні: розпізнавати медіаповідомлення, що стосуються отриманих результатів дослідження, а також коректно їх інтерпретувати та подавати в різних форматах» [25].

Інша група умінь, що тісно пов'язана з опрацюванням, систематизацією та поданням інформації природничого змісту, практично цілком ґрунтується на засадах медіаграмотності. Зокрема, загальний результат навчання, сформульований як: «знаходить інформацію, оцінює та систематизує її», передбачає низку конкретних результатів: учень повинен вміти знаходити,

порівнювати і систематизувати інформацію природничого змісту, роблячи це самостійно або за допомогою вчителя чи інших осіб.

Під час формування та розвитку уміння працювати з джерелами інформації педагоги акцентуватимуть увагу на видах джерел інформації, на відповідності заголовків основному тексту та на аналізі медіадописів. Таким чином, можна стверджувати, що Державний стандарт базової середньої освіти для природничої освітньої галузі достатньою мірою інтегрує принципи медіаграмотності, підкреслюючи її життєву необхідність. Це, у свою чергу, стимулюватиме вчителів природничих освітніх компонентів активно використовувати елементи медіаосвіти у своїй роботі [24]..

Як показовий приклад інтеграції медіаосвіти у навчальний процес, варто розглянути модельні навчальні програми (МНП) інтегрованого курсу «Пізнаємо природу 5 клас», розроблені авторськими колективами (зокрема, Шаламовим Р. і Ягенською Г.; Калібердою М., Григоровичем О. та Фіцайло С.). Автори активно долучилися до впровадження медіаосвіти у природничу галузь і вже опублікували низку матеріалів на цю тему. Розуміючи важливість медіаосвітнього компонента для всього освітнього процесу та природничої галузі зокрема, науковці приділили значну увагу розвитку медіаграмотності учнів під час вивчення цього предмета.

Мета інтегрованого курсу “Пізнаємо природу” полягає у навчанні школярів методики дослідження природи, вмінню працювати з інформацією природничого змісту, набуттю знань та розв’язанню проблем природничого спрямування. Головний очікуваний результат курсу – формування дослідницької та навчальної компетентностей, які є ключовими складовими компетентності у галузі природничих наук, техніки та технологій. Додаткові обов’язкові результати курсу включають усвідомлення різноманіття методів пізнання природи, розвиток критичного мислення, набуття навичок роботи з інформацією природничого змісту, розвиток природничої медіаграмотності, а також опанування базових знань з окремих природничих галузей, таких як астрономія, екологія, біологія, географія, хімія та фізика [49].

Особливість організації навчального процесу за цими програмами полягає у активному впровадженні роботи з медіа. З огляду на зростаючу інформатизацію суспільства, необхідно навчати учнів і учениць взаємодії з різними медіаресурсами (джерелами інформації, програмами-симуляціями, відеоматеріалами тощо). На заняттях інтегрованого курсу вчительська спільнота має активно заохочувати школярів до роботи з медіаресурсами: використовувати спільні онлайн-документи, залучати не лише текстові, але й інші види джерел інформації для мотивації, актуалізації знань чи узагальнення, планувати дослідження з використанням цифрових технологій (онлайн-дошки, списки завдань тощо), а також активно презентувати результати досліджень у формі медіапродуктів (цифрових інфографік, презентацій, відео) та інших форм [19].

Безумовно, у 5–6 класах доцільно почати обговорення проблем природознавства, які мають значний вплив на наше життя. Крім того, важливо починати готувати школярів до життя в умовах демократії, де індивід як громадянин повинен мати можливість впливати на ухвалення рішень щодо наукових питань у державній сфері. Йдеться про такі теми, як виробництво енергії, використання генетично модифікованих організмів (ГМО) у харчуванні, утилізація відходів, ставлення до використання ранніх людських ембріонів у медичних дослідженнях та зміни клімату. Опанування цих знань є необхідною запорукою вільного та усвідомленого життя в сучасному інформаційному суспільстві [7].

Серед очікуваних результатів навчання за темами курсу також чітко простежується акцент на розвиток медіаграмотності учнів. Наприклад, учень має навчитися створювати медіапродукт (відеопрезентацію, брошуру, інфографіку) та представляти його.

Традиційною метою шкільного навчання була насамперед передвища або допрофесійна освіта, тобто виявлення та підготовка осіб з особливими здібностями до предмета, який стане основою їхньої майбутньої наукової кар'єри. Однак, у багатьох країнах дедалі частіше (у формі пропозицій чи освітньої політики) наголошується на необхідності підвищити наукову грамотність абсолютно всіх учнів та студентів [20].

Аргумент на користь цих поглядів полягає в тому, що ми живемо у світі, який зазнає дедалі більшого впливу (як позитивного, так і негативного) з боку науки, техніки та технологій. Кожному індивіду доводиться ухвалювати рішення щодо низки питань, які мають посилений науковий зміст, зокрема: охорона здоров'я та особиста гігієна (наприклад, вакцинація), особиста безпека, вибір способу життя, джерел продуктів та енергії тощо. Розв'язання таких проблем можливе лише за умови розуміння наукових положень, які лежать в їхній основі. Крім того, в умовах демократії індивід, як громадянин, повинен мати можливість впливати на ухвалення рішень щодо наукових питань у державній сфері, таких як виробництво енергії, утилізація відходів [37].

Наукові статті та новини, хоча й можуть містити наукові чи технічні терміни, часто написані для ненаукової аудиторії. Саме їх можна використовувати для зміцнення шкільної науки та стимулювання дискусії.

Платформи соціальних мереж регулярно публікують новини, проте вони рідко повідомляють про складні наукові проблеми, що може призвести споживачів інформації до помилкового вибору. Реклама також часто використовує наукові терміни для просування продукту. Рекламні оголошення можна використовувати, щоб навчити здобувачів освіти, як саме підприємства застосовують науку як маркетингову стратегію. Таким чином, молодь як споживач навчається ставити під сумнів надану інформацію та ухвалювати зважені рішення.

2.2. Географічна карта як основне джерело інформації у шкільному курсі географії

Географія як наука є унікальною за своєю природою, оскільки вона вивчає просторову організацію як природних, так і суспільних явищ на Землі. Для фіксації, аналізу та передачі знань про цю просторову організацію використовується специфічна, незамінна мова – мова географічної карти. У шкільному курсі географії карта виконує не просто ілюстративну функцію, а виступає як основне, багатофункціональне джерело інформації, ключовий

інструмент пізнання та потужний засіб формування географічного мислення та картографічної грамотності.

Опанування географії значною мірою залежить від здатності учня "читати" карту, розуміти її мову та використовувати її для розв'язання навчальних і практичних задач. Тут зупинемось на аналізі ролі, функцій та особливостей використання географічної карти як первинного інформаційного ресурсу в освітньому процесі з географії, охарактеризуємо різноманітність карт у шкільному курсі та визначимо методичні підходи до роботи з ними [10].

Географічна карта є узагальненим, зменшеним, математично визначеним та графічно відтвореним зображенням земної поверхні (або її частини), що виконане у певному масштабі за допомогою умовних знаків. Її місце у шкільному курсі обумовлено унікальними можливостями фіксації та передачі просторової інформації, які недоступні іншим джерелам (тексту, фотографіям, таблицям).

Навчання географії є, по суті, пізнанням простору. «Карта виступає як основна наочна модель реальності, яка зменшує та узагальнює об'єкти. Карта дозволяє досягнути величезні простори (від країни до світу) на одному аркуші. Це дає змогу учням швидко встановити взаємозв'язки між віддаленими об'єктами. Географічна карта переводить просторові відносини у графічну форму. Вона чітко відображає розміщення, конфігурацію, розміри та взаємне розташування об'єктів. Завдяки математичній основі (масштаб, проекція) вона дозволяє вимірювати ці характеристики» [34].

Географічна карта у шкільному курсі виконує низку ключових функцій, що підтверджують її пріоритетний статус як джерела знань. «Вона містить концентровану, систематизовану інформацію про об'єкти та явища, які неможливо повноцінно описати словами. З карти можна отримати дані про абсолютні та відносні висоти, глибини, кліматичні показники, ґрунти, густоту населення, розміщення промисловості тощо. При тому, географічна карта у навчальному процесі виконує пізнавальну функцію. Вона є не лише сховищем інформації, але й інструментом для її добування. Шляхом порівняння, зіставлення та аналізу різних карт учень самостійно відкриває закономірності та встановлює причинно-наслідкові зв'язки» [36].

Карта в освітньому процесі дозволяє об'єднати різноманітні дані (фізичні, соціальні, економічні) у єдиний просторовий комплекс. Наприклад, на комплексній карті можна побачити одночасне розташування родовищ корисних копалин, транспортних шляхів і густоти населення, що є основою для економіко-географічного аналізу. Аналіз карт дозволяє прогнозувати розвиток природних процесів (наприклад, поширення ерозії, зміни клімату) та суспільних явищ (наприклад, розвиток територіально-виробничих комплексів).

Основним методом роботи з картою, що формує географічне мислення учня, є картографічний метод дослідження. Він передбачає не лише просте "читання" карти, а й її глибокий аналіз, перетворення інформації та створення нових картографічних творів (наприклад, виконання завдань на контурній карті).

У шкільній географії робота з картою має бути структурована та послідовна, щоб забезпечити повноцінне засвоєння інформації. Загалом виділяють 3 рівні роботи з картою [36]:

- ✓ *Читання карти* полягає у впізнаванні та називанні об'єктів, зображених на карті (розуміння мови умовних знаків, масштабів, легенди). Учень повинен вміти встановити, що зображено, де розташовано і в яких кількісних виразах.
- ✓ *Аналіз карти* передбачає встановлення взаємозв'язків між об'єктами, визначення просторових закономірностей, виявлення динаміки процесів, порівняння різних територій за картографічними даними. Наприклад, аналіз карт ізотерм і ізогіет для визначення типів клімату.
- ✓ *Дослідження* (вирішення задач) за допомогою карти – це використання карти як інструменту для розв'язання навчальних і практичних задач (наприклад, визначення координат, прокладання маршруту, оцінки ресурсного потенціалу території). Це вимагає творчого застосування картографічних знань.

Мета роботи з картою на уроці географії – «не просто навчити учня орієнтуватися, а сформувати картографічну грамотність (картографічну компетентність). Остання включає: а) знання умовних знаків та проекцій (розуміння, як реальний об'єкт переведений у графічний символ та які спотворення має карта); б) уміння працювати з масштабом (вміння переводити

відстані на карті у реальні, вимірювати площі, розуміти рівень деталізації); в) здатність "бачити" просторові відносини (здатність не лише назвати об'єкт, а й оцінити його положення відносно інших, визначити його роль у територіальній структурі» [35].

«Шкільний курс географії використовує широкий спектр картографічних творів, кожен з яких є джерелом унікальної інформації та має своє методичне призначення. Окрім настінних та настільних карт, важливими джерелами є атласи – систематизований збірник взаємопов'язаних карт, що дозволяє учневі проводити комплексний просторовий аналіз (наприклад, порівняти політичну карту з природними ресурсами). Незамінними у навчанні, навіть у цифрову епоху є контурні карти. Це «порожні» карти-основи, які використовуються як засіб активного засвоєння інформації» [34]. Робота з контурною картою (нанесення об'єктів, позначення меж) є одним із найефективніших методів закріплення просторових знань і формування «внутрішньої» карти світу.

Останніми роками все активніше використовуються цифрові карти. У сучасному шкільному курсі все більшого значення набувають геоінформаційні системи (ГІС) та інтерактивні карти (Google Maps, OpenStreetMap). Вони пропонують нові методи аналізу, можливість накладання шарів інформації та віртуальних подорожей, що значно підвищує мотивацію учнів.

Ефективне використання карти як джерела інформації вимагає від вчителя застосування специфічних методичних прийомів, що дозволяють учням не просто сприймати інформацію, а й візуалізувати та інтегрувати її. Найчастіше використовують зіставлення двох або більше карт для виявлення зв'язків (наприклад, порівняння карти розміщення промисловості та карти родовищ корисних копалин). Це формує вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Дещо складнішим завданням є створення просторового профілю за картою. Учні будують графік, що відображає зміну висот (рельєфу) або іншого показника (наприклад, середньорічної температури) вздовж заданої лінії на карті. Це переводить площинне зображення у вертикальне .

Дуже цікавим завданням є складання опису території за картою. Учні, використовуючи лише карту, складають характеристику природних умов або

господарської діяльності району (визначення рельєфу, клімату, водних об'єктів, напрямків транспортних шляхів).

Впровадження ГІС-технологій у шкільний курс є якісно новим етапом використання карти як джерела інформації, оскільки цифрові карти дозволяють наочне накладання шарів (Layering). Учні можуть самостійно додавати або приховувати шари даних (наприклад, накласти карту забруднення річок на карту густоти населення), що робить просторовий аналіз більш динамічним і наочним. Сучасні цифрові ресурси забезпечують інтерактивну візуалізацію динаміки. Здобувачі освіти мають можливість відображення процесів у часі (наприклад, зміни берегової лінії, динаміка поширення лісів). Сучасні ГІС-додатки дозволяють переглядати рельєф у тривимірному форматі, що значно покращує просторове уявлення та розуміння ізогіпс (горизонталей) [8].

Карта є ефективним засобом перевірки знань учнів, зокрема: а) перевірка знання географічних назв та їхнього розташування; б) визначення відповідності між описом об'єкта та його зображенням на карті; в) картографічний диктант (учні отримують перелік географічних об'єктів і мають позначити їх на контурній карті, або ж навпаки – визначити об'єкти, позначені цифрами).

2.3. Картографічна грамотність як ключова складова інформаційно-цифрової компетентності в географії

Картографічна грамотність є необхідною передумовою успішного навчання географії. Вкрай важливо оволодіти навичками читання карт та вмінням бачити на цих зображеннях інформацію, зашифровану особливою мовою. Географічна карта є унікальним засобом пізнання світу, який не може бути повноцінно замінений текстом чи усним словом викладача. Лише карта здатна конкретизувати уявлення про просторове розміщення об'єктів, візуалізувати закономірності їх поширення та взаємозв'язки між ними. Таким чином, картографічні знання та вміння, які формуються у вчителя, а потім і в учнів, мають не лише допоміжне, але й загальноосвітнє значення [14].

Оскільки географічна карта виступає концентрованим носієм інформації, то картографічні знання, вміння та судження (картографічні компетенції) логічно

розглядаються як важливий складник інформаційно-цифрової компетентності особистості, яка є однією з ключових компетентностей випускника закладу загальної середньої освіти.

Одним із завдань шкільного курсу географії є розвиток картографічної грамотності учнів, сутність якої полягає у [10]:

- ✓ володінні уміннями роботи з географічними картами: Це включає як здатність створювати карти, так і досліджувати навколишній світ за їхньою допомогою.
- ✓ знання особливостей і складників змісту карти у їхньому сучасному розумінні.
- ✓ усвідомленні ролі географічних карт як важливого джерела інформації в глобальному світі.

У базовому курсі шкільної географії визначено конкретні розділи та теми, зміст яких відповідає сучасним вимогам картографічного підготування здобувачів освіти. Так, формування картографічних понять та вмінь починається у 6-му класі (розділ «Землі на плані і карті», 12 год.), продовжується в 8-му класі (розділ «Географічна карта та робота з нею», 7 год.) Ю. завершується у 11 класі (розділ «Топографія та картографія», 5 год.) [18].

Методика формування картографічних компетенцій спрямована на розвиток просторової уяви, вмінь аналізувати, порівнювати, зіставляти картографічну інформацію, географічно мислити та робити висновки, усвідомлюючи цінність карти як джерела знань.

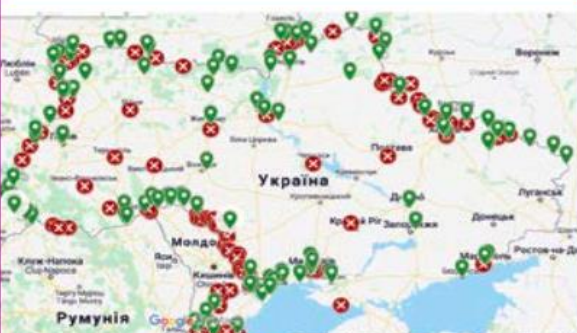
У ході дослідження було адаптовано існуючі та запропоновано нові практичні завдання, що сприяють розвитку картографічної та медіаграмотності, зокрема через аналіз використання карт у медіа:

У змістовому блоці «Практичне значення карт» важливо звернути увагу школярів на використання картографічних творів у медіаресурсах. Слід повідомити учнів, що медіа часто використовують спрощені картографічні зображення, які поділяються на картосхеми (спрощені схематичні зображення відповідно до поставлених завдань [36]) та схематичні карти (відтворюють просторові відношення зі спотворенням геометричної точності [12]).

«Доцільно запропонувати учням проаналізувати новинні сайти та оцінити доцільність використання картографічних зображень у опублікованих матеріалах» [10], відзначаючи, що візуалізація маршрутів, місць та подій (через карти, інфографіку) сприяє кращому сприйняттю інформації (табл. 2.1.)

Таблиця 2.1

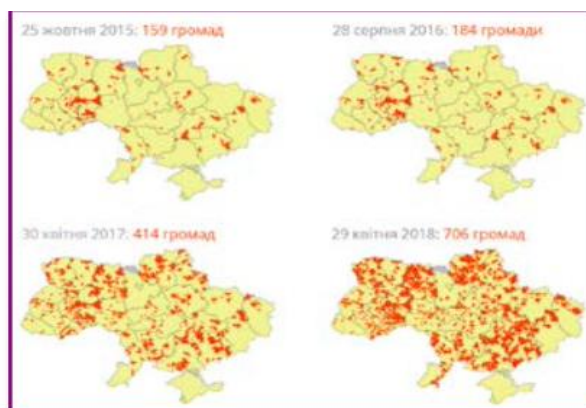
Картографічні зображення в медіа [35]

Напрями використання картографічних зображень	Приклади
Візуалізація маршрутів Джерело: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2345571-sovkovij-slah-zmicnit-vidnosini-miz-ukrainou-ta-kitaem-posol-du-vej.html.	УКРАЇНЬСЬКА ГІЛКА "НОВОГО ШОВКОВОГО ШЛЯХУ"
Показ місць, де відбуваються / відбувалися події Які пункти пропуску в Україну відкрито: карта Джерело: https://biz.ligazakon.net/ua/news/193783_yak-punkti-propusku-v-ukranu-vdkrito-karta.	
Демонстрація якісних змін на певній території (зміна клімату, засміченості, поява тих чи інших явищ) Під ударом стихії: як мігрують кліматичні зони в Україні Джерело: https://landlord.ua/wp-content/page/pid-udarom-stykhii-iaak-mihruut-klimatychni-zony-v-ukraini/.	
Створення історії, в якій факти, події, фото, числа переважають над аналітикою З'явилась інтерактивна карта історій успіху громад Джерело: https://galinfo.com.ua/news/zyavylas_interaktyvna_karta_istoriy_uspihu_gromad_333731.html.	https://rozvytok.in.ua/map/

Візуалізація фактів в аналітичних статтях

Динаміка об'єднання територіальних громад України (2015–2018)

Джерело: <https://socialdata.org.ua/dinamika-obiednannya-teritorialnikh-g/>.

Серія карт одного регіону, поданих у хронологічному порядку, допомагає простежити історію його розвитку, динаміку формування мережі населених пунктів та шляхів сполучення, що дозволяє робити висновки щодо наявності економічних чи культурних зв'язків. Учням можна запропонувати використати ресурси Українського центру суспільних даних та офіційний сайт реформи децентралізації влади для пояснення ходу адміністративної реформи в країні та її значення для розвитку певних територій (тема «Адміністративно-територіальний устрій України», 8 клас).

У курсі «Україна у світі: природа, населення» (8 клас), вивчаючи тему «Класифікація карт», доцільно додати критерій класифікації карт за ступенем об'єктивності чи достовірності змісту. За цим критерієм виділяють такі типи карт [36]:

- документальні (карти-спостереження) – фіксують дані безпосередніх обстежень (наприклад, топографічного знімання, перепису населення).
- гіпотетичні карти – будуються за недостатності фактичного матеріалу на основі припущень або гіпотез (наприклад, карта вихідного положення материків, що ілюструє гіпотезу дрейфу материків).
- карти-висновки – створені не лише на фактичному матеріалі, а й на уявленнях автора про сутність об'єкта, зв'язки і взаємодію його складників (наприклад, карта типів клімату).
- тенденційні карти, на яких дійсність подається із упередженим поглядом (як на картах, де державні кордони відтворюють політичні домагання якоїсь держави);

- фальсифіковані карти із свідомо спотвореною дійсністю (карти окупованих територій);
- вигадані карти, на яких зображують визначні події (карта подорожей апостола Павла) чи вигадані, що ілюструють подорожі героїв книжок [14].

Для поглиблення розуміння картографічної інформації доцільно запропонувати учням проаналізувати карти, представлені у підручнику, та скласти узагальнену таблицю, в якій будуть вказані типи карт і відповідні приклади.

Український науковець В. Шевченко також виокремлював так звані «андерфільні» карти – неофіційні, одноразові зображення, що створюються лише з нагоди певної події та мають дуже короткий термін існування (один-кілька днів). Знайомство з такими прикладами допомагає усвідомити динаміку інформації та її тимчасовий характер у медіапросторі.

Варто відзначити, що в методиці навчання географії у зарубіжних країнах значна увага приділяється спеціальному навчанню школярів самостійному складанню карт з використанням різних джерел: статистичних таблиць, тексту підручника, матеріалів періодичної преси тощо [39].

Навчальна програма з географії передбачає практичні роботи, спрямовані на розвиток навичок роботи з картами, зокрема й створення тематичних карт. Розуміння учнями процесу створення картографічних зображень є важливим для подальшого критичного аналізу їх використання у медіа.

Створення тематичних карт має відбуватися з дотриманням основних етапів. При їх складанні на уроках географії вчителю необхідно: забезпечити учнів спеціальною і довідковою літературою; допомогти систематизувати інформацію; підготувати тематичні інформаційні картки; допомогти вибрати способи зображення та розробити легенду карти; перенести отриманий закодований зміст на математичну основу; зробити відповідні висновки.

З метою краєзнавчих досліджень дуже повчальним є створення тематичних карт рідного краю на основі публікацій місцевої преси. Для виконання такого завдання учням можна запропонувати підібрати відповідні тексти різної

тематики (наприклад, у межах розділу «Природа та населення свого адміністративного регіону», 8 клас) [35].

Таблиця 2.2.

Етапи створення тематичної карти

Підготовчий етап – етап проєктування карти	
Склад робіт	Формулювання вимог до карти, складання попередньої програми, вибір, аналіз і оцінювання джерел, вивчення об'єктів і території. Розроблення математичної основи карти: вибір масштабу, проєкції, координатної сітки та компонування (наявність місця для додаткової інформації (діаграм, графіків, текстових пояснень або кількісних даних), необхідної для повнішого розуміння картографованих явищ). Вибір способів зображення. Розроблення легенди карти.
Результат	Складання програми карти, що детально характеризує її основні параметри, легенду і методику розроблення.
Етап складання карти	
Склад робіт	Підготування й опрацювання джерел, перенесення змісту з джерел на карту, його генералізація, складання та оформлення елементів змісту.
Результат	Первинний оригінал карти, який служить для підготування карти до видання.
Завершальний етап	
Склад робіт	Виготовлення видавничого оригіналу, допоміжні роботи з обслуговування поліграфічних процесів, виготовлення штрихових і кольорових проб.
Результат	Друк карти в межах видавничих робіт.

Навчальною програмою з географії передбачено виконання практичних робіт та досліджень, де доцільним є використання картографічних електронних ресурсів. Так, при вивченні теми «Топографічна карта» учням 8-го класу доцільно запропонувати виконати дослідження на тему «Прокладання маршрутів за топографічною картою та їх обґрунтування».

Інструктивна картка для створення власного маршруту за допомогою сервісу Google Maps може містити таке завдання [12]:

- знайдіть за допомогою сервісу Google Maps топографічну карту свого населеного пункту;
- визначте своє розташування та прокладіть:
 - а) пішохідний маршрут до центральної площі вашого населеного пункту (або найближчої пам'ятки природи місцевого значення тощо);
 - б) автомобільний маршрут до найвідомішого в вашому регіоні туристичного об'єкта;
 - в) обчисліть відстань, яку ви подолаєте під час проходження маршруту.
 - г) обґрунтуйте свій вибір.

Таким чином, сучасна картографія формує наукову картину світу та має дедалі більший вплив на різноманітні аспекти сучасного життя. Зміни, які відбулися в інформаційному середовищі, зумовили виникнення нових вимог до картографічного сприйняття сучасної людини в контексті її сприйняття та розуміння картографічної інформації.

Висновки до другого розділу

Покращення якості освіти визнано одним із найважливіших пріоритетів державної політики в освітній сфері. У контексті оновлення змісту освіти, ключова роль відводиться впровадженню та розвитку сучасної медіаосвіти. Згідно з «Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні», вона є частиною освітнього процесу, основною метою якої є формування медіакультури у суспільстві та підготовка особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою масмедіа.

Для забезпечення успішного та ефективного впровадження медіаосвіти, а також для розробки відповідних навчальних програм, матеріалів і якісної підготовки педагогічних кадрів, необхідно адекватно осмислити її місце та роль на сучасному етапі розвитку освіти в Україні та світі. Це також вимагає чіткого розуміння специфіки медіаосвіти у порівнянні з іншими навчальними дисциплінами.

Географічна карта беззаперечно є основним і найважливішим джерелом інформації у шкільному курсі географії. Вона не просто ілюструє матеріал, а є системоутворюючим елементом географічної освіти, інтегруючим фактором між природничими та суспільними аспектами науки.

Ефективне використання карти у школі вимагає від магістрантів та майбутніх педагогів досконалого володіння картографічним методом, вміння застосовувати різноманітні методичні прийоми та інтегрувати традиційні й цифрові картографічні ресурси. Використання ілюстративних матеріалів, таких як профілі рельєфу та 3D-візуалізація, значно підвищує якість засвоєння інформації та формує у дітей глибоке та багатовимірне уявлення про простір.

РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ПРИ ВИВЧЕННІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ

3.1. Медіаграмотність при вивченні геологічної будови та корисних копалин у шкільному курсі географії

Вивчення геологічної будови та корисних копалин є фундаментальною складовою шкільного курсу географії, оскільки ці знання формують розуміння про природні ресурси, господарську діяльність людини та основи раціонального природокористування. Однак, у сучасному інформаційному просторі значна частина даних, що стосується надрокористування, видобутку ресурсів, екологічних наслідків та економічної доцільності, поширюється через медіа та цифрові платформи. У цьому контексті, медіаграмотність набуває статусу ключової компетентності, що дозволяє учням критично оцінювати інформацію, розрізняти наукові факти від міфів, маніпуляцій та екологічної пропаганди.

При вивченні природничих дисциплін, зокрема географії, медіаграмотність перетворюється на природничу медіаграмотність або наукову медіаграмотність, яка передбачає не лише загальні навички критичного аналізу, а й специфічні знання для оцінки достовірності науково-природничої інформації.

Теми, пов'язані з надрами, є високочутливими та часто стають об'єктом маніпуляцій. Поширеними є економічні спекуляції, наприклад новини про відкриття "нових великих" родовищ або, навпаки, про вичерпання запасів. Часто можна зустріти екологічну пропаганду у формі маніпулятивного подання інформації про шкоду видобутку (без урахування технологічних чи економічних переваг). Завдання інтеграції медіаграмотності полягає у формуванні в учнів інформаційного імунітету щодо цих чутливих тем [2].

При роботі з інформацією про геологічну будову та ресурси, учні мають опанувати низку вмінь. Фактчекінг наукових даних – вміння відрізняти наукові звіти від журналістських інтерпретацій або анонімних джерел. Необхідним є набуття навичок критичного сприйняття карт, інфографіки, фото та відеоматеріалів, що ілюструють видобуток (наприклад, визначення

маніпулятивного емоційного забарвлення у фоторепортажах). Здобувачі освіти повинні вчитись розпізнавати псевдонауку. Вміння ідентифікувати ненаукові теорії (наприклад містичні теорії про підземні цивілізації), які можуть поширюватися у медіа. Також слід розуміти, як медіа впливають на суспільну думку щодо інвестиційних проєктів чи природоохоронних заходів.

Методика впровадження медіаграмотності повинна бути диференційована відповідно до вікових та змістових особливостей навчального матеріалу кожного класу. Так у 6 класі проходить формування базових понять із розділу «Літосфера». На цьому етапі учні вперше знайомляться з поняттями «літосфера», «гірські породи» та «рельєф» [7].

Під час вивчення теми: «Внутрішня будова Землі. Гірські породи» здобувачі освіти навчаються критичному ставленню до джерел візуальної інформації. Для цього використовуємо практичний прийом порівняння схем внутрішньої будови Землі (як наукових моделей) із відео-фрагментами з популярних наукових фільмів чи відеоігор. Завдання: визначити, де бачимо схематичне узагальнення, а де художнє перебільшення чи спрощення.

У темі «Рельєф Землі» формуємо розуміння маніпулятивного потенціалу інфографіки. Пропонуємо учням провести аналіз зображень (фотографій, 3D-моделей) природних катастроф (землетруси, виверження вулканів). Завдання: розпізнати, чи використовує медіатекст загострення емоцій (паніка, руйнування) для привернення уваги, замість надання об'єктивної інформації про причини та наслідки.

У 7 класі учні вивчають геологічну і тектонічну будову окремих материків та мінеральні ресурси світу. На цьому етапі акцент зміщується на глобальне розміщення ресурсів та географічні закономірності. Під час вивчення мінеральних ресурсів материків і океанів можна скористатись читанням економічних новин про ресурси. Наприклад, цікавим буде аналіз заголовків новин про видобуток рідкісноземельних металів чи нафти в різних регіонах (Африка, Близький Схід). При цьому учні повинні розрізнити оптимістичні прогнози («ресурси, що змінять світ») від реальних науково обґрунтованих оцінок запасів (зокрема, використання кількісних даних – тон, відсотків).

У 8 класі учні вивчають геологічну будову України та мінеральні ресурси. Це ключовий етап, де учні вивчають геологічну історію та ресурси власної країни. Ця тема є особливо чутливою до місцевих екологічних та політичних маніпуляцій.

При вивченні теми «Геологічна будова та рельєф України. Корисні копалини» школярі можуть верифікувати інформації про місцеві родовища корисних копалин та екологічні ризики їх видобутку.

Кейс-метод «Видобуток у моєму регіоні». Учні аналізують місцеві медіатексти (газети, блоги, пости у соцмережах) щодо розробки кар'єрів у своїй громаді чи своєму районі. Далі слід ідентифікувати зацікавлені сторони (видобувна компанія, екологи, місцева громада). Порівняти аргументи сторін: економічні вигоди (робочі місця, податки) проти екологічної шкоди. Виявити емоційну мову та маніпулятивні кліше.

При вивченні теми: «Господарське використання мінеральних ресурсів» учні, під керівництвом вчителя, проводять аналіз рекламних кампаній або державної політики. Аналіз рекламних відео про екологічність альтернативних джерел енергії (наприклад, вітряків чи сонячних панелей). Завдання: оцінити, чи враховує реклама повний життєвий цикл продукту (видобуток сировини для панелей, утилізація). Це розвиває системне критичне мислення.

На рівні профільної школи 11 класу медіаграмотність інтегрується у вивчення геополітичних та екологічних проблем. При вивченні теми «Світові природні ресурси, їх використання та виснаження» учні аналізують геополітичні наративи у медіа. Проводиться розбір новинних статей та аналітичних матеріалів про енергетичну безпеку (наприклад, трубопроводи, залежність від російського газу). Завдання: ідентифікувати медійне обрамлення (framing): як подається та сама подія (як «криза», «перемога», «шантаж»).

Тема: «Використання природних ресурсів та сталий розвиток». Учні дають оцінку достовірності наукових прогнозів щодо виснаження ресурсів. Учням пропонується порівняння публікацій про «пік нафти» (Peak Oil Theory) з критичними аналізами вчених. Завдання: зрозуміти, як медіа можуть

використовувати залякування та перебільшення для привернення уваги до екологічних проблем.

Ефективна інтеграція медіаграмотності вимагає застосування специфічних методичних прийомів, орієнтованих на роботу з інформаційними артефактами. Використання конкретних медіакейсів є найефективнішим методом. Метод «Деконструкція новин»: Учні беруть новину про відкриття нового родовища. Вони мають розкласти її на складові: заголовок, джерело, цитати експертів, використані фото, кінцевий висновок. Завдання: знайти першоджерело інформації (наприклад, прес-реліз компанії чи державний звіт) та порівняти, наскільки журналістський текст його спотворив або емоційно забарвив.

Цифрові карти та ГІС є незамінним інструментом наукового фактчекінгу в географії. Учні використовують супутникові знімки (Google Earth, Sentinel Hub) для візуальної оцінки масштабів екологічних змін, спричинених видобутком (площа кар'єру, зміни кольору води біля шахт). Це допомагає порівняти текстовий опис екологічної катастрофи з її фактичним просторовим виміром. Далі учні створюють інфографіки або короткі відеопрезентації на тему «Правда про видобуток залізної руди в Україні», використовуючи лише перевірені дані з офіційних карт та статистичних звітів [41].

Вчитель має продемонструвати, як саме візуальні матеріали можуть маніпулювати довірою і сприйняття школярів та інших громадян. Демонстрація фотографії одного і того ж кар'єру, знятої з різних ракурсів (зблизька, як екологічна катастрофа; здалеку – як маленький об'єкт у ландшафті). Це навчає, що ракурс і вибір кадру впливають на сприйняття.

Інтеграція медіаграмотності у вивчення геологічної будови та корисних копалин є безальтернативною вимогою сучасної шкільної географії. Вона перетворює процес навчання з пасивного засвоєння фактів на активне критичне дослідження інформації.

Медіаграмотність повинна бути інтегрована у всі класи, адаптуючись до рівня складності матеріалу (від розпізнавання спрощень у 6 класі до аналізу геополітичних наративів у 11 класі). Вивчення геології є чутливим до економічних, екологічних та політичних маніпуляцій у медіа, тому формування

критичного ставлення до джерел є завданням першочергової важливості. Цифрові інструменти та ГІС є не лише джерелом карт, а й інструментом наукового фактчекінгу, дозволяючи учням перевіряти медійну інформацію через верифікацію на супутникових знімках та офіційних базах даних [25].

Формуючи в учнів здатність критично оцінювати інформацію про ресурси Землі, ми готуємо їх не лише як грамотних споживачів географічних знань, але й як свідомих громадян, здатних ухвалювати виважені рішення щодо сталого розвитку та раціонального природокористування.

3.2. Формування медіаграмотності учнів при вивченні фізичної географії України

У сучасному світі, де інформація поширюється з неймовірною швидкістю через цифрові медіа, медіаграмотність стає ключовим навиком для учнів. Особливо це актуально в освітньому процесі, де вивчення предметів, таких як фізична географія України, вимагає не лише засвоєння фактів, але й критичного аналізу джерел інформації. Фізична географія як дисципліна охоплює вивчення рельєфу, клімату, поверхневих вод, ґрунтів та інших природних компонентів території України, і її вивчення часто спирається на карти, фото, відео та онлайн-ресурси. Однак, у еру фейкових новин та маніпулятивного контенту, учні ризикують отримати спотворену картину реальності, якщо не володіють навичками медіаграмотності.

Інформаційне перенасичення, поява нових цифрових платформ і активне використання візуальних даних (карти, інфографіка, супутникові знімки) роблять шкільний курс фізичної географії України особливо чутливим до якості інформації. Учні щодня стикаються з великою кількістю медіаматеріалів: від новин про стихійні лиха до кліматичних карт у соціальних мережах, від рекламних «сенсацій» про природні ресурси до псевдонаукових пояснень природних явищ. Це актуалізує потребу формування медіаграмотності саме в процесі вивчення фізичної географії.

Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування та окреслення практичних підходів до розвитку медіаграмотності учнів під час вивчення фізико-географічних тем у закладах загальної середньої освіти.

Медіаграмотність зазвичай розуміють як здатність людини критично сприймати, аналізувати, оцінювати, створювати й поширювати інформацію в різних медіаформатах. У контексті шкільного курсу географії вона передбачає вміння розрізняти факти й оціночні судження, розуміння медіаманіпуляцій, стереотипів і пропаганди, навички перевірки джерел та ідентифікації фейків; здатність етично використовувати й продукувати контент. Медіаграмотна людина, коли бачить сумнівну інформацію, намагається обов'язково її перевірити. Це особа, яка не просто пливе за інформаційною течією, а й критично сприймає цей потік інформації [40]. Сучасні реалії в Україні вимагають навичок критичного мислення і вміння, верифікації інформації, контенту, медіамеседжів. Саме тому громадськими й державними організаціями налагоджено співробітництво із закордонними партнерами в галузі медіаосвіти через різні види методичної та проєктної роботи, вебінари та безкоштовні онлайн-курси.

Медіаосвіта є елементом навчального процесу, який формує у суспільстві медіакультуру, провадить навчання індивіда до безпечної і продуктивної взаємодії з новітнім мас-медіа, беручи до уваги, як звичні (телебачення, друковані видання), так і нові (Internet) медіа [31].

Фізична географія України є ідеальним полем для розвитку цих навичок, оскільки вона базується на емпіричних даних. Наприклад, вивчення Карпатських гір чи річки Дніпро вимагає аналізу картографічних матеріалів, кліматичних діаграм і фоторепортажів. Однак, у цифрову епоху учні стикаються з численними викликами. Зокрема, соціальні мережі часто поширюють спрощені або помилкові інтерпретації географічних явищ, у мережі легко зустріти «сенсаційні заголовки», за якими неперевірена, а іноді відверто хибна інформація.

Медіаграмотність у географічній освіті сприяє формуванню компетентностей, передбачених Новою українською школою (НУШ). Вона інтегрується з ключовими компетентностями, такими як інформаційно-цифрова грамотність і екологічна свідомість. У контексті фізичної географії, учні

навчаються розрізняти первинні джерела (наприклад, дані Державної служби статистики України) від вторинних (блоги чи соціальні мережі). Це допомагає сформувати критичне ставлення до джерел інформації та вміння їх верифікувати [38].

Інтеграція медіаграмотності в уроки географії вимагає системного підходу. Вчителі можуть використовувати активні методи навчання, такі як проєктна робота, дебати та аналіз кейсів. Наприклад, при вивченні рельєфу України учні можуть порівнювати офіційні карти з Google Maps чи Wikipedia з даними з підручників. При тому вони отримують завдання знайти відмінності та пояснити, чому вони виникають. Це розвиває навички перевірки фактів, використовуючи інструменти як Google Earth чи офіційні сайти. До будь-якої теми фізико-географічного змісту можна підібрати численні зображення та відео. Здобувачі освіти навчаються розпізнавати маніпуляції. Наприклад, коли фото редагуються для підкреслення екологічних проблем чи масштабу природної катастрофи. Використовуючи метод групової роботи, на уроці можна проаналізувати кілька джерел із публічного простору. Для цього ставимо наступні питання: «Чи джерело надійне? Чи є автор? Чи підтверджено іншими джерелами?»

При вивченні теми «Внутрішні води України» [18] учні аналізують публікації про забруднення річок, наприклад, статті про промислові викиди в Дніпро. При тому, перш за все треба встановити надійність джерела, з'ясувати чи є воно первинним. Використовуючи дані з сайту Державного агентства водних ресурсів, здобувачі освіти можуть створити презентацію, де порівнюють реальні дані з медійними інтерпретаціями. Це розвиває розуміння, як медіа можуть спотворювати екологічні проблеми.

Дуже «медійною» є проблематика клімату та глобального потепління. Тематика зміни клімату й необхідність адаптації до наслідків цих змін потребує внесення коректив в зміст природничої освіти. Україна, ратифікувавши Паризьку кліматичну угоду, зобов'язалася інтегрувати теми, що стосуються змін клімату в шкільні навчальні програми. Концепція Нової української школи визначає екологічну грамотність як важливу компетенцію майбутнього

громадянина. В навчальних програмах усіх шкільних предметів відображена наскрізна змістова лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток».

Найбільше відчують на собі наслідки зміни клімату в майбутньому саме ті, хто тепер є школярами, тому важливо в закладах загальної середньої освіти не лише створити умови для формування в учнів компетенцій в сфері кліматичної освіти, але й навчити розрізняти фейкову й достовірну інформацію у висвітленні проблем зміни клімату. Школярі 8-го класу, вивчаючи тему «Клімат і кліматичні ресурси України» [18], достатньо підготовлені до глибшого вивчення особливостей клімату України, оцінки впливу зміни клімату на різні компоненти природного комплексу і можливості використання кліматичних ресурсів в різних сферах господарської діяльності, визначення впливу змін клімату на різні аспекти соціального життя, наведення прикладів адаптації до зміни клімату окремих населених пунктів.

Учні можуть створювати інфографіку чи відео про кліматичні зони України (лісостеп, степ, субтропіки Криму), використовуючи інструменти як Canva чи Adobe Spark. Це не лише закріплює знання про фізичну географію, але й вчить етичним аспектам медіа – уникати плагіату та представляти факти об'єктивно. У контексті України, де географія тісно пов'язана з національною ідентичністю (наприклад, вивчення Чорнобиля як екологічної катастрофи), медіаграмотність допомагає протидіяти пропаганді в умовах гібридної війни.

Наведені вище приклади демонструють, як медіаграмотність робить уроки динамічними, поєднуючи теорію з практикою. Незважаючи на переваги, інтеграція медіаграмотності стикається з викликами: обмежений доступ до інтернету в умовах перебоїв з електропостачанням, брак підготовки вчителів та перевантаження програми. В умовах війни в Україні (з 2022 року) медіа часто маніпулюють географічними даними для пропаганди, що робить медіаграмотність ще актуальнішою.

Для розвитку медіаграмотності серед здобувачів освіти необхідно інтегрувати медіаграмотність у кожен урок, починаючи з 6-7 класів. Педагогам варто використовувати безкоштовні ресурси, як наприклад платформи "Освіторія" чи "Media Driver" для тренінгів. Необхідною і далеко не простою є

співпраця з батьками для виконання домашніх завдань, що містять роботу з ресурсами мережі Internet. Зростає актуальність врахування при оцінюванні не лише знань, але й навичок критичного мислення.

Фізична географія України є змістовним і методичним підґрунтям для системного формування медіаграмотності учнів. Особливості курсу (опора на картографічні й статистичні дані, регулярне звернення до тем клімату, водних ресурсів, рельєфу, природних зон і екологічних проблем) роблять його природним середовищем для розвитку уміння критично аналізувати тексти, пов'язані з природними явищами та ресурсами України. При вивченні курсу в учнів розвиваються навички інтерпретації карт, інфографіки та супутникових знімків, включно з усвідомленням їхніх обмежень і можливих спотворень, а також здатність перевіряти джерела, використовувати офіційні ресурси.

Медіаграмотність є невід'ємною частиною вивчення фізичної географії України, сприяючи формуванню всебічно розвинених здобувачів освіти. Вона допомагає не лише засвоювати факти про рельєф, клімат і внутрішні води, але й розвивати критичне мислення в цифровому світі. Інтеграція медіаграмотності в уроки робить освіту сучасною та ефективною, готуючи учнів до викликів інформаційного суспільства. У майбутньому, з розвитком ШІ та віртуальної реальності, роль медіаграмотності тільки зростатиме. Освіта повинна адаптуватися, роблячи акцент на етичному використанні медіа.

3.3. Кліматична освіта та медіаграмотність у шкільному курсі географії

На початку XXI століття глобальна спільнота визнала зміну клімату однією з найгостріших проблем світового розвитку, яка несе потенційно серйозні загрози як для світової економіки, так і для міжнародної безпеки. Це зумовлено підвищенням прямих та опосередкованих ризиків, що стосуються енергетичної стабільності, функціонування екосистем, гарантій забезпечення харчуванням і питною водою, а також ризиків для здоров'я та життя населення.

У зв'язку з цим, у Плані заходів на виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, чітко

визначено актуальність проведення інформаційно-просвітницьких заходів, форумів, семінарів, конференцій та засідань за круглим столом, присвячених питанням кліматичних змін.

На думку науковців, кліматична освіта є необхідною складовою навчального процесу. Географ Н. Бескова, заслужений учитель України, підкреслює, що «екологічна освіта є однією з наскрізних ліній Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти». Наразі у шкільній програмі налічується близько 30 кліматичних тем. Ці уроки інтегровані у різні предмети, але, як зазначає експерт, це не завжди означає пряме вивчення саме змін клімату, адже навіть розмова про захист зелених насаджень чи забруднення Антарктиди нерозривно пов'язана з цією проблематикою [35].

Системне вивчення клімату та кліматичних ресурсів відбувається на заняттях із географії. Проблема зміни клімату також згадується в інших природничих дисциплінах. Окрім того, існують курси за вибором екологічної тематики, забезпечені відповідним навчально-методичним матеріалом.

У цьому контексті важливе значення має вивчення міжнародного досвіду. Наприклад, у норвезьких школах функціонують «екологічні послы» – учні, які активно залучають однолітків до проблем довкілля та кліматичних викликів свого регіону. Школярі також організовують «міжнародні конференції з питань клімату» це ділові ігри та брейн-ринги, під час яких вони самостійно готують програму, розподіляють ролі представників різних країн, а потім шукають шляхи розв'язання глобальних проблем. Дітей також мотивують писати статті та знімати відеоролики на різноманітні екологічні теми для медіа [18].

Подібний досвід навчання існує і в закладах загальної середньої освіти в Україні, проте він потребує значно ширшого впровадження. Тематика зміни клімату та необхідність адаптації до її наслідків вимагає внесення коректив у зміст природничої освіти. Україна, ратифікувавши Паризьку кліматичну угоду, взяла на себе зобов'язання інтегрувати теми, пов'язані зі зміною клімату, у шкільні навчальні програми. Концепція Нової української школи (НУШ) визначає екологічну грамотність як одну з важливих ключових компетентностей

майбутнього громадянина, а в навчальних програмах усіх шкільних предметів відображена наскрізна змістова лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток».

Проблема зміни клімату широко висвітлюється у світових медіа. При цьому, у висвітленні питань клімату медіа часто надають слово експертам, які мають протилежні думки щодо кліматичних процесів. З таких висловлювань створюються яскраві, привертаючі увагу заголовки, тоді як складні, комплексні питання, пов'язані зі змінами клімату, залишаються маловисвітленими [6].

Це перетворює проблему на арену для маніпуляцій та дезінформації населення. Аналіз мільйонів повідомлень у Twitter у період, коли президент США оголосив про вихід із Паризької кліматичної угоди, показав, що значна частина «ботів» вітала це рішення та активно поширювала дезінформацію щодо наукових даних [6].

Саме ті, хто зараз є школярами, найбільше відчують на собі наслідки зміни клімату в майбутньому. Тому в закладах загальної середньої освіти необхідно не лише створити умови для формування кліматичних компетенцій, але й навчити учнів розрізняти фейкову та достовірну інформацію у висвітленні проблем зміни клімату.

Таблиця 3.1.

Освітні кейси для інтеграції медіаграмотності у вивчення клімату в 6–11 класах (складено авторкою за даними [16, 18, 20])

Клас	Курс (Тема)	Ключові освітні завдання
6 клас	«Загальна географія» (Атмосфера)	Розкривається наукова суть поняття «клімат». Учні вивчають закономірності його формування: кліматотвірні чинники, типи клімату, знайомляться з кліматичними картами, пояснюють причини та наслідки змін клімату
7 клас	«Материки та океани» (Природні закономірності)	Поглиблення знань про клімат Землі. Вивчення кліматичних особливостей та чинників на кожному з материків. Акцент на проявах зміни клімату в різних регіонах світу.
8 клас	«Україна у світі: природа, населення»	Глибше вивчення особливостей клімату України, оцінка впливу кліматичних змін на природний комплекс і господарську діяльність. Важливо проаналізувати вплив змін на соціальне життя та адаптацію населених пунктів.

9 клас	«Україна і світове господарство»	Формування уявлення про вплив зміни клімату на розвиток світового господарства: керування водними ресурсами, зміни в землекористуванні, сільському господарстві, питання зменшення викидів в атмосферу. Обговорення напрямів міжпредметної інтеграції (наприклад, «розумні» міста, чиста енергетика).
10 клас	«Географія: регіони та країни»	Надання інформації про найбільш вразливі до зміни клімату регіони та країни. Пояснення, для яких країн потепління може стати економічним благом (наприклад, відкриття Північного морського шляху) та які економічні проблеми виникають.
11 клас	«Географічний простір Землі»	Акцент на оцінно-ціннісному компоненті: усвідомлення загроз кліматичних змін і забруднення атмосфери, розуміння достовірності висвітлення проблеми у медіа, оцінка рівня безпеки проживання в районах атмосферних стихійних явищ.

Практичні кейси для інтеграції медіаграмотності

Кейс 1. Зміни клімату: Мініпроекти (7 клас)

Запропонуйте школярам мініпроекти кліматичної тематики під час вивчення окремих материків. Приклади тем: «Чи зможуть зміни клімату «висушити Африку»?», «Антарктида – індикатор зміни клімату», «Чи зникне Великий Бар'єрний риф?», «Європа: «гарячі точки» кліматичних змін» [12]. Рекомендуйте учням дотримуватись алгоритму проєктної діяльності, акцентуючи на основних принципах медіаграмотності – насамперед перевірці достовірності використаної інформації. Узагальніть результати роботи, щоб зробити висновки щодо реальних проявів зміни клімату на материках.

Кейс 2. Глобальне потепління: що може зробити саме я? (8 клас)

Надайте учням можливість ознайомитися зі статтею про заходи, які людина може вжити для збереження клімату (наприклад, статтю BBC: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-46116443>). Дослідження 2017 року, згадане у статті, оцінило ефективність 150 заходів, визначивши відмову від поїздки автомобілем як найефективнішу. Запропонуйте школярам дослідити інші заходи, наведені у публікації, та вибрати ті, які вони можуть впровадити у своєму повсякденному житті.

Проведіть обговорення: чи можна довіряти наведеним фактам? Наскільки вагомим є джерело (BBC) та експертна думка (дослідження вченого) для підтвердження цих фактів?

Кейс 3. Візуалізація зміни клімату (10 клас)

Повідомте учнів про сайт (<https://showyourstripes.info/>), розроблений кліматологом Едом Гокінзом, який демонструє кліматичні зміни у різних країнах за понад 100 років у форматі «кліматичних смуг». Опрацюйте цей ресурс, проаналізувавши інформацію для власного регіону і країни. Зробіть висновки щодо достовірності й актуальності цього візуального підходу до відображення змін клімату. Запропонуйте учням розробити власний підхід до візуалізації зміни клімату (наприклад, у форматі часової шкали, інфографіки або відеоряду).

Кейс 4. Чи підтримаєш ти Грету Тунберг? (11 клас)

Шведська школярка Грета Тунберг стала яскравим прикладом у боротьбі зі зміною клімату, надихнувши молодь на страйки, але водночас викликала значну критику своєї діяльності. Запропонуйте школярам написати есе на тему «Чи підтримав би я Грету Тунберг?», висловивши та обґрунтувавши власну думку.

Під час обговорення есе учні мають використовувати аргументи, засновані на перевірених фактах (із наукових джерел), а не лише на емоційно забарвлених медіатекстах «за» чи «проти» активістки. Це формує навичку балансу між цінностями та науковими даними.

Кліматичні зміни відбуваються і продовжуватимуть відбуватися. Тому критично важливо пояснювати молоді актуальність цієї проблеми та формувати свідоме ставлення щодо особистого внеску у її розв'язання. Інтеграція медіаграмотності у вивчення клімату в шкільному курсі географії є необхідною для того, щоб учні стали інформаційно стійкими громадянами, здатними критично оцінювати складні науково-екологічні питання, протистояти маніпуляціям і брати активну участь у демократичному ухваленні рішень.

3.4. Методика вивчення розселення та формування медіаграмотності через семіотику міста

Вивчення теми розселення населення охоплює такі навчальні курси: «Україна у світі: природа, населення» (9 клас), «Регіони та країни» (10 клас) та «Географічний простір Землі» (11 клас).

У курсі 8-го класу тема «Розселення» присвячена вивченню міських та сільських населених пунктів, критеріїв їхнього розмежування як в Україні, так і у світі, класифікації міст та особливостей міського і сільського населення.

За результатами навчання учні мають вміти визначати показники урбанізованості території. Знаходити в різних джерелах інформацію, що характеризує особливості розселення у світі та окремих регіонах. Розрізняти типи міст та порівнювати рівень і темпи урбанізації.

У старшій школі зміст теми поглиблюється за рахунок новітніх понять і концепцій, що відповідають сучасним ідеям суспільного розвитку та географічної науки [36].

Важливою особливістю методики вивчення теми «Населення» є її емоційно-ціннісний складник. Його реалізація сприяє формуванню в учнів таких особистісних якостей, як толерантність, патріотизм, повага до культури, способу життя та звичаїв інших народів. Надзвичайно важливо пов'язувати цю тему з краєзнавчим аспектом та сучасними соціально-економічними і політичними подіями.

Емоційно-ціннісний аспект вивчення урбанізації тісно пов'язаний із сучасними методами дослідження міст, зокрема, з семіотичним методом. В умовах посилення значущості міжкультурної комунікації та активного використання ІКТ, цей метод стає дедалі актуальнішим. У цьому контексті, місто описується як текст, що транслюється через безліч «мов» (архітектурних, національних, інформаційних тощо) і виражає глибинні структури суспільної свідомості та устрою [39].

Доцільно звернути увагу учнів на стрімке поширення місцевої символіки в Україні та запропонувати їм дослідити символіку власних населених пунктів.

Більшість гербів містять географічні символи, які відображають місцеві природні особливості, історію краю чи господарську діяльність населення.

З метою розвитку медіаграмотності школярам доцільно запропонувати створити логотип свого населеного пункту, виконавши такі завдання [36]:

Завдання 1. Аналіз та «згортання» інформації:

Дати визначення поняття «логотип».

Навести приклади логотипів міст світу чи України.

«Згорнути» інформацію про рідне місто (або селище), створивши його лаконічний та інформативний логотип.

Завдання 2. Порівняння та «розгортання» інформації:

Порівняти офіційний герб міста з розробленими або існуючими логотипами (див. табл. 3.2.)

«Розгорнути» закодовану в логотипі інформацію та висловити власну думку щодо його ефективності, зробивши відповідні висновки.

Місто, окрім своєї реальної історії, часто породжує власні міфи, які формують його міську ідентичність та створюють емоційно-сенсові образи (наприклад, уявлення про Париж як про «місто кохання»). Іноді ця міфологія стає настільки потужною, що може завадити людині побачити справжнє місто, змушуючи її шукати лише знайомі образи-кліше [18].

Вивчаючи міські міфи, доцільно звертатися до історичних подій, що синхронізують місто зі світовою історією та культурного архіву (кіно, література, архітектура тощо), який репрезентує унікальні прикмети саме цього міста.

Для поглиблення розуміння міської ідентичності та розвитку медіаграмотності учнів пропонуються методичний прийом створення дайджесту «Міти в житті великого міста».

Доцільно запропонувати школярам створити інформаційний продукт – дайджест, який міститиме короткі анотації та основні положення найцікавіших публікацій за певний період або за обраною тематикою (основні положення про дайджест: <https://slovotvir.org.ua/words/daidzhest>).

Таблиця 3.2

Символіка м. Київ [36]

Герб Києва	Логотип Києва	
	Офіційний	Альтернативний варіант
		
Герб Києва – геральдичний символ столиці України, затверджений рішенням Київської міської ради № 57 від 18 квітня 1995 року. Опис: срібний архангел Михаїл з вогняним мечем та щитом із хрестом на синьому щиті. https://kmr.gov.ua/uk/content/symbolika-mista.	Голуба фігура у вигляді краплі символізує Дніпро, зелена – каштан, жовта баня означає верхівки православних храмів, червоне серце – сучасний розвиток міста. Розробила брендбук у 2011 році компанія «Fedoriv», хоча фахівці стверджують, що цей логотип не працює, і обговорюється його редизайн: https://ua.igotoworld.com/ua/article/1361_logotipi-i-slogani-mist-ukrajini.htm.	Ідея використання каштанового листа у вигляді логотипа належить засновникові школи «Projector» О. Трегубу. Логотип не має власника – кожен може використовувати його в проєктах без позначення авторських прав.

Останнім часом набуває актуальності метод «згортання» великих обсягів інформації, одним із ефективних інструментів якого є створення ментальних (інтелектуальних) карт.

Ментальні карти стають сучасною альтернативою текстовим конспектам та потужним засобом візуалізації навчального матеріалу. Урбаністи та соціологи наголошують на творчій основі складання ментальних карт у процесі дослідження міст [40].

Доречно запропонувати учням намалювати картосхему свого населеного пункту. На схемі слід позначити улюблені місця та додати асоціативні написи до найвідоміших об'єктів. Аналіз та виставка цих робіт (за згодою учнів) буде цікавою та повчальною.

Хоча питання міської символіки чи міфології не є основним програмним матеріалом шкільного курсу географії, його використання є цінним додатковим інструментом для учнівської проєктної або дослідницької діяльності. Подібний аналіз дозволяє урізноманітнити навчальний матеріал, надати йому емоційного

забарвлення, сформувати геопросторове мислення школярів та активно залучити різні види медіа в освітній процес.

Висновки до третього розділу

Шкільна географія є базовим світоглядним навчальним предметом. Набуття учнями географічних компетенцій дозволяє їм орієнтуватися у складних глобалізаційних процесах; усвідомлювати власну відповідальність за стан навколишнього середовища; ефективно взаємодіяти з сучасним світом.

Зміст географії постійно оновлюється, що вимагає ефективної взаємодії з сучасною системою медіа. Для здобувача освіти критичне сприйняття медіа має стати нормою. Методика, обрана вчителем, повинна забезпечити перехід від простого використання медіа як допоміжного засобу для вивчення географічних проблем до вивчення медіа та створення власного медіаконтенту самими учнями.

Необхідним складником успішного навчання географії є освоєння картографічної грамотності. Недостатньо ґрунтовна географічна підготовка часто призводить до неправильної інтерпретації картографічних творів. Це, своєю чергою, може стати не лише джерелом дезінформації, а й засобом маніпулювання свідомістю здобувачів освіти.

У ході дослідження були запропоновані методичні рекомендації та технології для впровадження елементів медіаосвіти у процес вивчення окремих наскрізних тем шкільного курсу географії (наприклад, урбанізація, геополітика, зміна клімату). Запропоновані рекомендації розроблені з метою комплексного формування географічних компетенцій, розвитку критичного мислення та навичок медіаграмотності в учнів. У кожному параграфі розділу продемонстровано застосування конкретних методичних способів для інтеграції елементів медіаосвіти в освітній процес, що дає ідеї для розробки занять відповідно до навчальної програми.

РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ПРИ ВИВЧЕННІ ГЕОГРАФІЇ

4.1. Організація та результати дослідно-експериментальної роботи з впровадження медіаграмотності у вивчення географії

Для перевірки ефективності впровадження елементів медіаграмотності у вивчення географічних курсів була організована відповідна дослідно-експериментальна робота на базі закладів загальної середньої освіти.

Організація дослідно-експериментальної роботи ґрунтувалася на низці ключових положеннях. Роботу починаємо із формування груп. Відбір контингенту для контрольної (КГ) та експериментальної (ЕГ) груп здійснювався з урахуванням рівних вимог до кількісного складу учасників і початкового рівня їхньої готовності. Навчання в контрольній групі проводилося за традиційною методикою, тоді як в експериментальній групі застосовувалася запропонована нами технологія формування медіаграмотності при вивченні географії в школі. Контроль за процесом впровадження технології здійснювався шляхом регулярного моніторингу рівня знань здобувачів освіти [3].

Нами було визначено конкретні кроки проведення дослідно-експериментальної роботи, які включали:

- a) визначення етапів науково-дослідницької та експериментальної роботи;
- b) вибір плану експерименту;
- c) вибір методу визначення статистичної значущості отриманих результатів;
- d) формування експериментальної та контрольної груп;
- e) розробка програми експериментального дослідження.

Експериментальне дослідження проводилося з метою визначення ефективності впровадження елементів медіаграмотності при вивченні шкільного курсу географії у Заліщицькій Державній гімназії (заклад загальної середньої освіти II–III ступенів).

Загалом в експериментальній роботі на різних етапах взяли участь 120 учнів з 6 по 8 клас (2, 3, 4 класи гімназійні). Кожен клас у вибраному закладі

освіти має одну паралель. Відповідно А-класи у нас були контрольною групою, а Б-класи експериментальною групою. Експериментальна група налічувала 62 особи, а контрольна група – 58 осіб.

Дослідження тривало з вересня по листопад 2025 року та охоплювало такі етапи науково-дослідної роботи: пошуково-аналітичний, діагностично-констатувальний, виконавчий (формувальний) та контрольно-підсумковий.

Обраний план експерименту передбачав попереднє й підсумкове вимірювання в такій послідовності: констатувальний, формувальний, контрольний етапи. Анкета, що використовувалась для тестування сформована нами на основі опрацювання джерел. З нею можна ознайомитись у додатку В.

Навчання в обраних класах відбувається за модальною програмою, розробленою групою авторів на чолі із Запотоцьким С.П. У контрольній групі (58 осіб, 6–8 класи) вивчення географії відбувалося за традиційним варіантом, без використання пропонованих нами елементів технології навчання медіаграмотності. Експериментальна група (58 учнів, 6–8 класів) навчалася з елементами технології формування медіаграмотності.

Діагностичними інструментами слугували поточний та підсумковий контроль знань учнів. Формами поточного контролю були диспути за матеріалами розглянутої теми під час уроків географії та письмове тестування школярів на початку чи в кінці відповідних тем. Додатково використовувався метод онлайн-тестування з миттєвими результатами.

Учні експериментальної групи пройшли Національний тест з медіаграмотності, що проводився 29 – 31 жовтня 2025 року в межах Глобального тижня медіаграмотності національним проєктом «Фільтр» Міністерства культури та стратегічних комунікацій України у партнерстві з Центром демократії та верховенства права за підтримки UNDP Ukraine / ПРООН в Україні та фінансування уряду Японії

«Тест складається з 25 питань і 5 тематичних блоків, присвячених соціальним мережам, фактчекінгу, медіа, кібербезпеці та штучному інтелекту. Після відповіді на запитання можливість повернутися до попереднього завдання не передбачена. Пройти тест можна лише один раз» [22].

Анонсована мета тесту – об'єднання українців навколо теми медіаграмотності та стимулювання інтересу до критичного мислення в умовах повномасштабної війни. Директорка IREX в Україні Мехрі Дракман також зазначила, що «інфомедійна грамотність є однією з ключових компетенцій, необхідних в умовах гібридної війни, де Україна є прикладом у боротьбі з дезінформацією» [22].

Протягом експерименту для діагностики медіаграмотності учням також пропонувалося пройти тестування на різних освітніх платформах, як-от MEDIA, Всеосвіта та На Урок.

Обраний план експерименту (констатувальний – формувальний – контрольний етапи) із попереднім та підсумковим вимірюванням забезпечив чіткий контроль внутрішньої валідності шляхом зіставлення результатів експериментальної і контрольної груп.

Таблиця 4.1.

**Узагальнені результати впровадження елементів технології
формування медіаграмотності при вивченні географії**

Група	Констатувальний етап				Контрольний етап			
	низький	середній	достатній	високий	низький	середній	достатній	високий
Контрольна	14,5 %	38,3 %	29,8 %	17,4 %	11,5%	31,7 %	34,5 %	22,3 %
Експериментальна	14,6 %	37,6 %	30,3 %	17,5 %	8,2 %	21,4 %	38,2 %	32,2 %

У Таблиці 4.1 відображено узагальнені результати впровадження технології формування медіаграмотності при вивченні географії. Порівняльний аналіз показників контрольного етапу засвідчує позитивну динаміку в експериментальній групі (ЕГ):

Високий рівень: КГ: зростання з 17,4% до 22,3% (+4,9%); ЕГ: зростання з 18,5% до 34,2% (+15,7%). Різниця між групами на користь ЕГ становить 10,8%.

Достатній рівень: КГ: зростання з 29,8% до 34,5% (+4,7%); ЕГ: зростання з 30,3% до 38,2% (+7,9%). Різниця між групами на користь ЕГ становить 3,2%.

Середній рівень: В обох групах відбулося зменшення показника (КГ: - 6,6%; ЕГ: -16,2%). Різниця між групами дорівнює 9,6%.

Низький рівень: КГ: спадання з 14,5% до 11,5% (-3%); ЕГ: спадання з 14,6% до 8,2% (-6,2%). Різниця між групами на користь ЕГ (за рахунок більшого зменшення) становить 3,2%.

Порівняльний аналіз узагальнених результатів експериментального дослідження, відображений на стовпчиковій діаграмі (рис. 4.1), чітко засвідчує позитивну динаміку на контрольному етапі, особливо у показниках високого та достатнього рівнів в експериментальній групі.

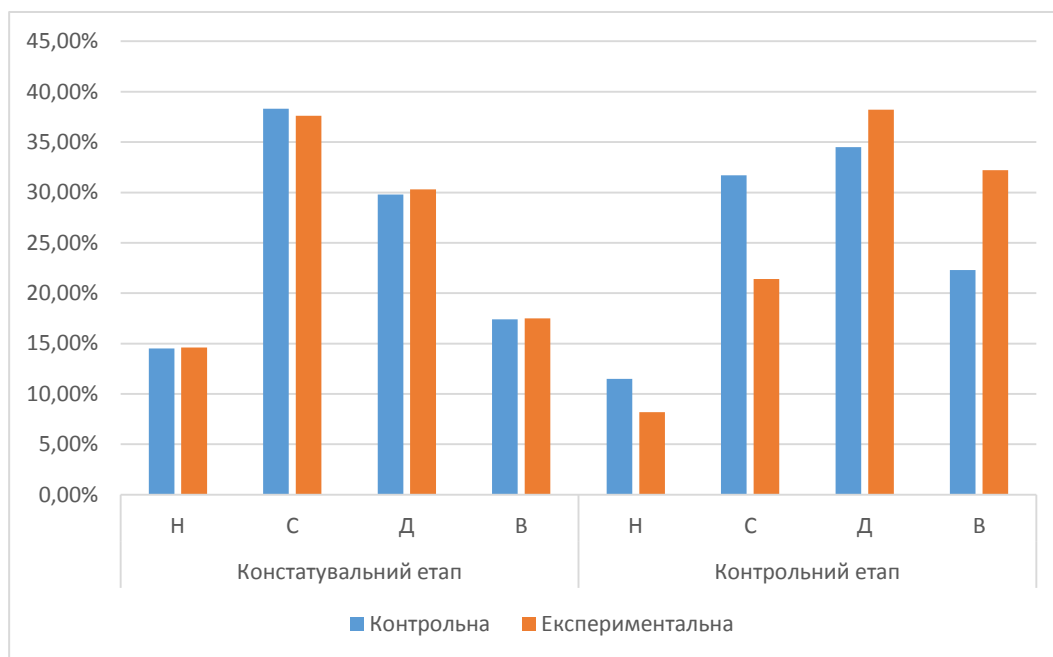

Рис. 4.1. Узагальнені результати дослідження впровадження елементів технології формування медіаграмотності при вивченні географії в школі
(побудовано авторкою)

Для визначення достовірності та вірогідності отриманих результатів необхідно суттєве збільшення тривалості педагогічного експерименту та перевірити повторюваність результатів.

Результати експериментальної перевірки запропонованих елементів технології формування медіаграмотності при вивченні географії в закладах загальної середньої освіти підтверджують їх дієвість та результативність, а також дають підстави для подальшого впровадження таких елементів в освітній процес.

4.2. Медіаосвіта в Україні: концепція, цілі та етапи впровадження

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та системи мас-медіа у сучасному світі створює нагальну потребу в цілеспрямованій підготовці особистості до вмілого та безпечного користування цими інструментами. У найближчому майбутньому суспільство буде все більше покладатися на інноваційні ІКТ, включаючи хмарні обчислення та Big Data, Web-технології, смартфони, Інтернет «розумних речей», штучний інтелект та інші гаджети.

Взаємодія з різноманітними медіа (книги, радіо, преса, кіно, інтернет, телебачення) займає дедалі більшу частку вільного часу громадян, що зумовлює значний вплив медіа на всі верстви населення, особливо на дітей та молодь. Медіа мають потужний і суперечливий вплив на освіту молодого покоління, стаючи провідним чинником його стихійного соціального навчання, соціалізації, а також засобом дистанційної та джерелом неформальної освіти [11].

«Ситуація ускладнюється недосконалим захистом дитини від медіаконтенту, який може зашкодити її здоров'ю та розвитку, а також відсутністю механізмів ефективної саморегуляції інформаційного ринку, що не допускали б низькоморальних ідеологем, соціально шкідливих інформаційних впливів та недоброякісної медіапродукції. Гостра потреба в інтенсифікації розвитку медіаосвіти також зумовлена необхідністю протистояти зовнішній інформаційній агресії та руйнівній зарубіжній пропаганді» [13].

З огляду на ці виклики, в Україні розроблена та прийнята нова редакція Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (далі – Концепція), що є важливою складовою модернізації національної освіти. Вона має сприяти побудові інформаційного суспільства, становленню громадянського суспільства та розвитку економіки знань.

Ця Концепція ґрунтується на аналізі стану медіакультури населення України та міжнародному досвіді організації медіаосвіти. Її основні положення узгоджуються з ключовими міжнародними документами, зокрема Паризькою програмою-рекомендаціями ЮНЕСКО (2007 р.), резолюцією Європарламенту

(2008 р.) та Феською/Паризькою деклараціями ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності (2011 р., 2014 р.).

Головною метою Концепції є сприяння розбудові ефективної системи медіаосвіти, яка повинна стати фундаментом гуманітарної безпеки держави, засобом протидії зовнішній інформаційній агресії, інструментом розвитку й консолідації громадянського суспільства. Кінцевий результат – всебічна підготовка дітей та молоді до безпечної й ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, а також формування у громадян медіаінформаційної грамотності та медіакультури відповідно до їхніх особливостей.

Головними завданнями медіаосвіти є сприяння формуванню медіаінформаційної грамотності як комплексу знань, умінь, розуміння та ставлень, що дозволяють споживачам свідомо обирати контент, ефективно та безпечно користуватися медіа, захищати себе та сім'ю від шкідливої інформації, а також використовувати можливості нових комунікаційних технологій.

Не менш важливим є формування медіаімунітету особистості, що забезпечує здатність протистояти агресивному медіасередовищу та деструктивним впливам, уникати інформаційного «сміття», забезпечуючи психологічне благополуччя. Рефлексія та критичне мислення виступає як психологічний механізм, що забезпечують свідоме споживання медіапродукції, ефективне орієнтування в медіапросторі, адекватне оцінювання джерел та змісту інформації, та розвивають здатність протистояти деструктивним впливам.

У здобувачів освіти формують здатність до медіаторчості для компетентного самовираження, реалізації життєвих завдань, розвитку патріотизму, української ідентичності та солідарності, а також покращення якості міжособової комунікації.

Концепція передбачає широкомасштабне поетапне експериментальне та подальше інтенсивне масове впровадження медіаосвіти у педагогічну практику на всіх рівнях. Створення системи шкільної медіаосвіти передбачає розроблення інтегрованих навчальних програм для всіх класів закладів загальної середньої освіти, розвиток факультативних програм, інтеграція медіаосвітніх елементів у різні предмети, впровадження курсу медіакультури для старшокласників.

Координація освітніх ланок передбачає узгодження шкільної медіаосвіти з медіаосвітою дошкільного віку, професійною та вищою школою, післядипломною та неформальною освітою.

Міждисциплінарна співпраця потребує активізація реальної взаємодії та співпраці між ЗВО, які готують фахівців для медіа, НАНУ, НАПНУ та НАМУ для проведення міждисциплінарних досліджень та обміну досвідом. Стандартизація підготовки педагогів: Розроблення стандартів медіаінформаційної грамотності педагогів, введення медіакомпетентності у професійні стандарти та освітні програми.

Захист дитини та підтримка позашкільної освіти. Створення ефективних механізмів захисту дитини від шкідливої медіапродукції (за участю Нацради з ТБ та радіомовлення, медіавиробників), а також підтримка позашкільних форм освіти (студії, конкурси, фестивалі).

Необхідне налагодження повноцінного діалогу для оптимізації медіаосвітньої діяльності медіа, поліпшення якості молодіжних програм та підвищення психологічної компетентності працівників редакцій [16].

Таблиця 4.2.

Етапи реалізації Концепції

Етап	Період	Основні завдання
I. Експериментальний	2010 – 2016 роки	Проведення Всеукраїнського експерименту з впровадження медіаосвіти в ЗЗСО. Розроблення навчальних програм та курсів підвищення кваліфікації для медіапедагогів. Координація зусиль науковців та формування позитивної громадської думки.
II. Поступового укорінення та стандартизації	2017 – 2020 роки	Стандартизація змісту медіаосвіти та широка апробація варіативної моделі. Розроблення та затвердження державних стандартів фахової підготовки. Започаткування масової підготовки медіапедагогів. Розроблення інтегрованих програм, курсів за вибором та бібліотечних програм. Організація заходів для підвищення медіаграмотності дорослого населення.
III. Дальшого розвитку та масового впровадження	2021 – 2025 роки	Науково-методичне та організаційне забезпечення процесу масового впровадження медіаосвіти на всіх рівнях. Введення медіаосвітньої складової у програми ЗВО та післядипломної освіти. Розвиток матеріально-технічної бази мережі медіапедагогів.

Пріоритетною умовою ефективної реалізації Концепції є її наукове забезпечення. Доцільно започаткувати міжвідомчу програму з розвитку медіаосвіти в Україні для координації зусиль установ НАПН та інших зацікавлених організацій.

Важливими умовами впровадження медіаосвіти є:

- ✓ вдосконалення нормативно-правової бази шляхом включення медіаосвіти до переліку державних пріоритетів інноваційного розвитку.
- ✓ забезпечення готовності системи освіти до розв'язання медіаосвітніх проблем через перебудову форм роботи та вдосконалення змісту підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогів.
- ✓ створення спільних інформаційних ресурсів, програмного забезпечення та тематичних медіаосвітніх сайтів.
- ✓ посилення міжгалузевої та міжнародної співпраці, проведення спільних наукових проєктів та заходів.

Для підвищення ефективності офіційної взаємодії представників відомств та громадських організацій з медіаосвітянами видається доцільним створення Комісії з медіаосвіти при Науково-методичній раді МОН України.

Висновки до четвертого розділу

Апробація впровадження елементів медіаграмотності проводилась з на базі Заліщицької державної гімназії. Експериментальне дослідження здійснювалося з метою визначення ефективності впровадження елементів медіаграмотності при вивченні географії в закладах загальної середньої освіти. Загалом в експериментальній роботі на різних етапах взяли участь 120 учнів з 6 по 8 клас (2, 3, 4 класи гімназійні). Експериментальна група налічувала 62 особи, а контрольна група – 58 осіб. Діагностичними інструментами були поточний та підсумковий контроль знань учнів.

Результати експериментальної перевірки запропонованої технології формування медіаграмотності при вивченні географії в закладах загальної середньої освіти свідчать про її результативність, а також підтверджують доцільність впровадження в освітній процес закладів загальної середньої освіти.

В ході дослідження нами виокремлено основні умови впровадження медіаосвіти у Україні: вдосконалення нормативно-правової бази взаємодії мас-медіа та освітніх інституцій; забезпечення готовності фахівців системи освіти для розв'язання медіаосвітніх проблем; формування якісного програмно-методичного та інформаційного забезпечення тощо.

ВИСНОВКИ

Аналіз, узагальнення теоретико-методологічних засад та результати проведеного дослідження щодо проблеми формування медіаграмотності в учнів при вивченні географії дають підстави для наступних висновків:

1. Встановлено, що впровадження медіаосвіти та медіаграмотності є пріоритетом державної освітньої політики, про що свідчить включення інформаційної та медіаграмотності до переліку ключових компетентностей учня в рамках освітньої реформи. Медіаграмотність спрямована на розвиток «критичної автономії» особистості щодо медіа, забезпечуючи широкий спектр інформування у всіх сферах життя. Визначено нагальну потребу в опрацюванні стандартів медіакомпетентності педагогів, врахуванні вимог медіаінформаційної грамотності в освітніх програмах та розробці спеціалізованих навчальних курсів для підготовки та перепідготовки фахівців.

2. Охарактеризовано підходи до інтеграції медіаграмотності у природничу галузь. Визначено, що особливість організації навчального процесу полягає у необхідності навчати учнів активній взаємодії з різними медіаресурсами (програмами симуляції, відео, джерелами інформації, спільними онлайн-документами). На заняттях (зокрема, інтегрованого курсу «Пізнаємо природу») необхідно планувати дослідження з використанням цифрових технологій та активно представляти результати у формі медіапродуктів (цифрових інфографік, відео, презентацій), а не лише текстових документів.

3. Висвітлено необхідність освоєння картографічної грамотності як невід'ємного складника успішного навчання географії. Вміння читати карти, помічати зашифровану інформацію та працювати з картографічними творами є критично важливим. Зазначено, що через картографічні зображення масштаби дезінформації можуть поширюватися від локального до світового рівня, а недостатня підготовка до їхньої інтерпретації може стати джерелом маніпулювання свідомістю. Оскільки географічна карта є концентрованим носієм інформації, картографічні компетенції розглядаються як важливий елемент інформаційно-цифрової компетентності випускника закладу загальної середньої освіти.

4. У ході дослідження розроблено методичні рекомендації та технології впровадження елементів медіаосвіти у вивчення ключових наскрізних тем шкільного курсу географії (зокрема, вивчення літосфери, вивчення фізичної географії України, урбанізація, проблеми зміни клімату). Запропоновані рекомендації спрямовані на комплексне формування географічних компетенцій, розвиток критичного мислення та навичок медіаграмотності. У межах роботи продемонстровано застосування конкретних методичних способів для інтеграції медіаосвіти в освітній процес та пошуку ідей для розробки занять відповідно до навчальної програми.

5. Експериментально підтверджено дієвість та результативність запропонованої технології формування медіаграмотності при вивченні географії. У дослідженні брали участь 120 учнів (62 особи в експериментальній групі та 58 у контрольній). Дослідження охоплювало стандартні етапи: пошуково-аналітичний, діагностично-констатувальний, виконавчий та контрольнопідсумковий. Основним діагностичним інструментом було тестування за згаданими вище анкетами (додатково на спеціалізованих платформах з медіаграмотності), що забезпечило швидке отримання та обробку результатів. Отримані дані свідчать про позитивну динаміку в експериментальній групі та підтверджують доцільність впровадження розробленої технології в освітній процес.

6. Визначено пріоритетні напрями розвитку та ключові умови впровадження медіаграмотності в закладах освіти України. До пріоритетних напрямів віднесено: науково-методичне й організаційне забезпечення; введення медіаосвітньої складової в навчальні програми всіх рівнів; розвиток матеріально-технічної бази; систематична співпраця освітян із медіавиробниками. Основними умовами впровадження визначено: вдосконалення нормативно-правової бази; забезпечення готовності педагогів через перепідготовку; формування якісного програмно-методичного й інформаційного забезпечення; активізація міжгалузевої та міжнародної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій Р. О. Аналіз підходів до визначення понять «медіаосвіта», «медіаграмотність», «медіапедагогіка». *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2013. № 1 (7). С. 11 – 14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2013_1_4_6.
2. Бакаленко І. М. Медіаграмотність: застосовувати не можна відмовитись : збірник методичних матеріалів, 2021. 196 с. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/5167>
3. Бешок Т. В. Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх учителів: дис. ... канд. пед. наук : спеціальність 13.00.04. НАПН України, Інститут професійно-технічної освіти. Київ, 2014. 200 с.
4. Биков В.Ю., Спірін О.М. "Медіаосвіта в Україні: теорія і практика. Київ: Педагогічна преса", 2020. 234 с. [Електронний ресурс]. URL: https://valbykov.blogspot.com/p/blog-page_3.html
5. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Колективна монографія / Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко, О. І. Локшина та ін. Київ, 2004. С. 47–52.
6. Бібліотека масової комунікації та медіаграмотності [Електронний ресурс] URL: <http://www.aup.com.ua/category/library>
7. Волошенюк О., Дегтярьова Г., Мокрогуз О., Старагіна І., Шаламов Р. Медіаосвіта в Державному стандарті базової середньої освіти (5–6 класи) : Навч.-метод. посіб. / за ред. В. Ф. Іванова., О. В. Волошенюк. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2022. 63 с.
8. Гнатюк С. Сучасна веб-картографія та її використання у попередженні й ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (crisis mapping). Аналітична записка. URL: <https://lnk.ua/BNEMzqnNG>
9. Гудз М. "Медіаосвіта та медіакультура в умовах сучасного інформаційного суспільства", 2024. [Електронний ресурс]. URL: <https://oipjournal.org/index.php/oip/article/view/344>

10. Даценко Л. М. Навчальна картографія як складова картографічної науки. *Український географічний журнал*. 2011. № 2. С.59–63.
11. Дорош М. Як розвивається медіаграмотність в Україні: вісім висновків зі щорічної конференції [Електронний ресурс]. URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/21021/2018-04-23>
12. Заніна Т. А., Копитко А. П. Картографічні твори як об'єкти авторського права. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Випуск 15. 2015. С. 360–366.
13. Іванов В. Ф., Волошенюк О. В.; за наук. ред. В. В. Різуна, Медіаосвіта і медіаграмотність підручник. Київ, Центр вільної преси, 2012. 352 с.
14. Іванов Є. Картографія і геоінформатика: інтеграція на зламі тисячоліть. *Каменярь : Інформаційно-аналітичний часопис ЛНУ ім. Івана Франка*. № 7, 2011. С. 13.
15. Кисіль К. Інтерактивні мапи в журналістиці: для новачків та просунутих користувачів. URL: <https://lnk.ua/MVwogazVz> .
16. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні. Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України [Електронний ресурс]. – URL: <https://lnk.ua/aVp9rR2ND>
17. Маринич О.М., Шищенко П.Г. Фізична географія України: Підручник. Київ: Т-во "Знання", КОО, 2006. 511 с.
18. Міністерство освіти та науки України. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів середньої освіти (автори Запотоцький С.П., Карпюк Г.І., Гладковський Р.В. та ін). Київ, 2021. 54 с. URL: <https://surl.lt/okfekj>
19. Міщук Н., Саска Г., Лукашевич В. Формування медіакомпетентності майбутніх учителів природничої освітньої галузі. *Тернопільські біологічні читання – Ternopil Bioscience – 2023* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 100-річчю від дня народження відомої вченої-ботаніка, систематика і флориста, кандидата біологічних наук, доцента, завідувача кафедри ботаніки Шиманської Валентини Омелянівни (11–13 травня 2023 р.). Тернопіль : Вектор, 2023. С. 314-318

20. МОН Концепція Нової української школи [Електронний ресурс].
URL: <https://lnk.ua/pVJqr5AeP>
21. Національний атлас України. НАН України, Інститут географії, Державна служба геодезії, картографії та кадастру. Київ: ДНВП «Картографія», 2007. 435 с.
22. Національний тест з медіаграмотності. URL: <https://ms.detector.media/>
23. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://lnk.ua/MNjpj5deE>
24. Онкович Г. "Медіадидактика вищої школи у розвитку професійних компетентностей майбутніх фахівців", 2020. [Електронний ресурс]. URL: <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/206121>
25. Онкович Г.В. Медіаосвіта в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Серія «Філологічні науки». 2010. № 21. С. 235-239.
26. Плахта Д. Чому важливо бути медіаграмотним або Як виробляти у собі інформаційну «імунну систему». [Електронний ресурс]. URL: <https://lnk.ua/1V9klYj4g>
27. Пометун О. Як навчити старшокласників толерантності й медіаграмотності: чотири кроки [Електронний ресурс] URL: <http://osvita.mediasapiens.ua>
28. Порівняльний аналіз CTF-платформ для навчання кібербезпеці", 2020. [Електронний ресурс]. URL: <https://lnk.ua/Men0OIMNg>
29. Практична медіаосвіта: авторські уроки. Збірка / Ред.- упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. Київ: Академія української преси, 2013. 447 с.
30. Рибіна Ю "Модель розвитку медіаграмотності учнів у процесі створення та функціонування шкільної газети", 2019 [Електронний ресурс]. URL : https://www.aup.com.ua/uploads/Zbirnik_konf_AUP_2017.pdf#page=232
31. Созанська С., Каленич В. Сучасна українська медіаосвіта: проблеми та перспективи розвитку [Електронний ресурс]. URL.: <https://surl.li/lsanws>
32. Спринчук Н.О. Медіаосвіта в Україні: сучасний стан та перспективирозвитку [Електронний ресурс]. – URL.: <http://conf.vntu.edu.ua/eiron/2013/pdf/15.pdf>

33. Тест з медіаграмотності. URL: <https://www.scribd.com/document>
34. Топузов О. Картографічні матеріали у проблемному навчанні економічної та соціальної географії. *Географія та основи економіки*. 2007. № 9. С.26–31.
35. Філончук З. В. Учнівські дослідження в курсі географії 8 класу. Харків : ВГ «Основа», 2016. 112 с.
36. Філончук З. Медіаграмотність на заняттях з географії. Навчальне видання. Київ: АУП, ЦВП, 2020. 73 с.
37. Чернявська Ю.П. "Критичне мислення та інформаційна гігієна в українському інформаційному просторі", 2022. [Електронний ресурс]. URL : <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/10426>
38. Чубрей О.С., Мельник Н.В., Мельник А.В., Підгірна В.Н. Особливості впровадження медіаосвіти як важливої складової модернізації освітньої галузі в Україні. *Наука і техніка сьогодні. Серія Педагогіка*. К. : Видавнича група «Наукові перспективи». №10(24). 2023. С. 340-349
39. Чубрей, О. С., Підгірна, В. Н., Ємчук, Т. В., Ілку, В. В. Сучасні аспекти викладання географії (на прикладі науково-педагогічного проєкту «ІНТЕЛЕКТ УКРАЇНИ»). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, № 205, 2022. С.73-78.
40. Шейбе С., Рогоу Ф. Медіаграмотність: Підручник для вчителів / Перекл. з англ. С. Дьома; за загал. ред. В. Ф. Іванова, О.В. Волошенюк. К. : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2017. 319 с.
41. Шеїна О. О. Медіаосвіта: теоретичні основи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pednauki.chdu.edu.ua/article/viewFile/132381/128834>
42. Шуневич О. М. Шляхи формування медіаграмотності в процесі навчання учнів української мови. *Український педагогічний журнал* . 2017. № 4. С.103 – 109.
43. David Tidmarsh, EC-Council. "What Are the Types of CTF Challenges?", 2021. [Електронний ресурс]. URL: <https://lnk.ua/YNg56areZ>
44. Havryshok B., Syvyi M., Demyanchuk P., Lisova N., Pytuliak M. Geospatial Features of Historical-Geographical Formation and the Current State of the Forest Massifs of Busk Forestry (Ukraine) *Annales Universitatis Mariae Curie-*

- Skłodowska*. Sectio B – Geographia, Geologia, Mineralogia et Petrographia. – Lublin, 2023. – P. 39-57. <https://DOI:10.17951/b.2023.78.39-57>
45. Media Literacy for Young Children: Teaching Beyond the Screen Time Debates, 2022. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.naeyc.org/resources/pubs/books/media-literacy>
46. Media and information literacy curriculum for teachers. Published by the UNESCO Institute for Information Technologies in Education. 2011. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000192971>.
47. Pedagogies of Media and Information Literacies. Published by the UNESCO Institute for Information Technologies in Education. URL: <https://iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214705.pdf>
48. Singh, A. "GitHub – apsdehal/awesome-ctf: A curated list of CTF frameworks, libraries, resources, and software.", 2021. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.eccouncil.org/cybersecurity-exchange/ethical-hacking/capture-the-flagctf-cybersecurity/>
49. Stepanyuk A., Soroka O., Olendr T, Mishchuk N, Hrytsai N., Yagenska H, Zhyrskа H., Barna L., Moskalyuk N., Hladiuk M., Symchak R. Implementation of modern trends of Ukrainian educational policy in the process of future natural sciences teachers training. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*. Vol 8, Issue 11, 2024. P. 1 – 13. DOI: [10.24294/jipd.v8i11.9072](https://doi.org/10.24294/jipd.v8i11.9072)
50. Worsnop C. *Assessing Media Work*/ C. Worsnop. – Mississauga: Wright Communication, 1996. – 80 p.

Додатки

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ І ПОНЯТТЯ [36]

Медіаосвіта – частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Медіапедагоги – вчителі, викладачі, вихователі всіх ланок системи освіти, працівники бібліотек, керівники і співробітники медіастудій різного профілю в структурі центрів роботи з молоддю та інших організацій, які мають відповідну педагогічну і медіапсихологічну компетентність і впроваджують медіаосвіту.

Медіакультура – культура сприймання і виробництва соціальними групами та соціумом у цілому сукупності інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, технологій комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передавання інформації. На особистісному рівні медіакультура означає здатність людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі, здійснювати ціннісно-вольову рефлексивну регуляцію інформаційної поведінки.

Медіаобізнаність – складова медіакультури, яка передбачає засвоєння особистістю системи знань про засоби масової комунікації, їх історію та особливості функціонування, користь і шкоду для людини, уміння убезпечити себе від деструктивних медіаінформаційних впливів і вільно орієнтуватись у світі інформації.

Медіаграмотність – складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують.

Медіакомпетентність – рівень медіакультури, що забезпечує розуміння особистістю соціокультурного, економічного і політичного контексту функціонування медіа, засвідчує її здатність бути носієм і передавачем медіакультурних цінностей, смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства, реалізувати активну громадянську позицію.

Медіаінформаційна грамотність – МІГ (mediaandinformationalliteracy– MIL) – сучасна стратегія ЮНЕСКО, яка полягає у поєднанні традиційних концептів «медіаграмотності» та «інформаційної грамотності» в спільний концепт МІГ, що позначає комбінований набір компетенцій (знань, навичок і відносин), необхідних на сьогоднішній день для життя і роботи. МІГ розглядає всі види засобів масової інформації та інших постачальників інформації, таких як бібліотеки, архів, музеї та інтернет, незалежно від використовуваних технологій. МІГ спрямована на розширення прав і свободи самовираження людей, забезпечення рівноправного доступу до інформації та знань і сприяння формуванню вільної, незалежної і плюралістичної медіа- та інформаційної системи.

Медіаосвітній рух – інтеграція громадських об'єднань різного спрямування, державних інституцій освітнього, культурного та іншого профілю в напрямі розвитку медіакультури суспільства, зокрема дітей та молоді.

Медіаінформаційна безпека особистості – забезпечення комфортних і розвивальних емоційно-когнітивних переживань особистості у її взаємодії з медіапростором для реалізації життєвих завдань і цінностей, частина гуманітарної безпеки. Медіаінформаційна безпека людини залежить від здійснення запобіжних заходів в медіаінформаційному полі з боку держави, а також від здатності кожної окремої особистості чинити опір деструктивним медіаінформаційним впливам – психологічним технологіям впливу.

Деструктивний медіаінформаційний вплив – вплив різноманітного медіаконтенту, специфічною ознакою якого є психологічно руйнівний, травматичний, небезпечний зміст повідомлення та/або форми передавання, які мають високий рівень медіаризиків, тобто можуть завдати шкоди здоров'ю, розвитку та психологічному благополуччю людини, зокрема дитини певного віку.

Формування окремих компонентів медіаграмотності в здобувачів освіти

Компонент медіаграмотності	Освітня мета в контексті географії	Ключові тематичні розділи (Класи)	Технології та методичні прийоми	Очікуваний результат (Учень вміє)
I. Критичне сприйняття та оцінка джерел (Верифікація)	Навчити розрізняти наукові факти, маніпуляції та фейки у географічній інформації (екологія, ресурси, політика).	6 кл. (Літосфера, атмосфера); 8 кл. (Ресурси України); 11 кл. (Глобальні проблеми, геополітика).	Фактчекінг наукових даних: Порівняння медіа-повідомлень (новинна стаття) з офіційними науковими джерелами (звіти НАНУ, Держстат, геологічні карти). Зворотний пошук зображень: Перевірка оригінальності фото та відео, що ілюструють екологічні катастрофи чи нові відкриття. Аналіз першоджерела: Визначення, чи є новина переказом прес-релізу компанії чи незалежним журналістським розслідуванням.	Ідентифікувати джерело інформації та його зацікавленість (bias). Розпізнавати псевдонаукові твердження (наприклад, про аномальні зони чи «нові енергії»). Аргументувати достовірність/недостовірність географічних даних.
II. Аналіз медіатекстів та наративів (Фреймінг)	Розкрити, як медіа конструюють образи регіонів, країн та екологічних проблем (наприклад, подання інформації про стихійні лиха чи міграційні процеси).	7 кл. (Материки та океани); 10 кл. (Регіони та країни); 11 кл. (Глобалізація, урбанізація).	Деконструкція новин: Розбір геополітичної новини (наприклад, про конфлікт за водні ресурси) на складові: заголовки, емоційна лексика, використані цитати. Критичний аналіз мови: Виявлення емоційно забарвлених кліше (наприклад, «бідна Африка», «розкішний Дубай»). Порівняння наративів: Аналіз, як одна й та сама подія (наприклад, танення	Визначати цільову аудиторію медіатексту. Ідентифікувати медійне обрамлення (Framing) події (наприклад, як «криза» чи як «можливість»). Усвідомлювати вплив медіа на формування географічних стереотипів.

			льодовика) висвітлюється у різних за орієнтацією медіа (державне, незалежне, екологічне).	
III. Робота з візуальною інформацією та даними (Візуалізація)	Навчити критично сприймати та використовувати візуальні медіа-формати (карти, інфографіку, фото, відео) як джерела просторової інформації.	6 кл. (Топографічні карти, Рельєф); 7, 8 кл. (Карти природних зон, господарства); Усі класи (Статистичні діаграми).	Критичний аналіз картографії: Виявлення картографічних маніпуляцій (спотворення масштабу, некоректне використання проекцій, вибір кольору для даних). Верифікація через ГІС: Використання супутникових знімків (Google Earth, Sentinel) для перевірки масштабів змін, описаних у медіа (наприклад, розмір вирубки лісу, площі видобутку). Оцінка фото- та відеоряду: Визначення, як ракурс, освітлення та вибір кадру впливають на емоційне сприйняття географічного об'єкта чи явища.	Розпізнавати недобросовісне використання візуалізації даних (наприклад, некоректні графіки). Використовувати цифрові карти для географічної прив'язки та верифікації медіаповідомлень. Розуміти, що фотографія є інтерпретацією, а не абсолютною правдою.
IV. Цифрова участь та медіа-творчість	Формування навичок свідомого та відповідального створення власного медіаконтенту на географічну тематику.	Усі класи (Проектна діяльність); 10, 11 кл. (Регіональні та глобальні дослідження).	Створення інфографік: Розробка власних інфографік для представлення географічних статистичних даних (наприклад, динаміка населення, структура ВВП). Створення відео-кейсів/влогів: Підготовка коротких відеороликів (у стилі TikTok/YouTube) про місцеві екологічні проблеми,	Відповідально використовувати цитати, авторські права та джерела у своєму контенті. Ефективно застосовувати мультимедійні засоби для презентації географічних знань. Свідомо формувати позитивний чи нейтральний медійний образ об'єктів.

			дотримуючись наукової достовірності та етичних норм. Проект «Медіа-кампанія»: Розробка навчальної кампанії (наприклад, «Заощадження води») з використанням плакатів та соціальних мереж.	
V. Громадянська відповідальність та етика	Навчити учнів використовувати медіаграмотність для ухвалення екологічних та громадянських рішень, що ґрунтуються на географічних знаннях.	8 кл. (Екологічні проблеми України); 9 кл. (Світове господарство); 11 кл. (Сталий розвиток).	Кейс-стаді «Громадянська позиція»: Аналіз медіа-дискусій щодо будівництва ГЕС чи розміщення сміттєпереробного заводу (виявлення всіх «за» і «проти» з наукової та економічної точок зору). Аналіз кліматичних міфів: Розбір найбільш поширених у медіа фейків про зміну клімату (наприклад, «потепління – це природний цикл») та їхнє спростування науковими даними. Рольові ігри: «Прес-конференція екологів», де учні мають захищати свою позицію, використовуючи лише перевірені географічні факти.	Брати участь у свідомій дискусії щодо географічних та екологічних проблем. Розуміти наслідки дезінформації в контексті екології та економіки. Використовувати географічні знання для критичної оцінки державної політики.

Анкета для діагностики рівня медіаграмотності учнів

Загальна інформація

1. Клас: 6-й ☐ 7-й ☐ 8-й ☐
2. Вік: _____
3. Стать: Хлопець ☐ Дівчина ☐
4. Скільки часу на день (у середньому) Ви проводите в Інтернеті (не враховуючи навчання)?
- менше 1 години ☐
 - 1-3 години ☐
 - 3-5 годин ☐
 - більше 5 годин ☐

Критичне сприйняття інформації та фактчекінг (Когнітивний компонент)

Оберіть один варіант відповіді для кожного твердження.

Твердження	Так	Ні	Не впевнений
5. Якщо інформацію про подію опублікували п'ять різних новинних сайтів, вона обов'язково правдива.			
6. Я вмію відрізнати рекламу від звичайної статті чи новини в Інтернеті.			
7. Щоб перевірити новину про видобуток корисних копалин, я шукаю інформацію на офіційних сайтах державних геологічних служб.			
8. Я довіряю новинам, які бачу в соціальних мережах (наприклад, у TikTok чи Telegram-каналах) більше, ніж інформації з підручника.			
9. Якщо я бачу фотографію, що викликає сильні емоції (злість, страх, радість), я завжди перевіряю її джерело.			
10. Географічна карта чи інфографіка завжди відображає об'єктивну інформацію і не може бути використана для маніпуляції.			

Медіаспоживання та оцінка контенту (Поведінковий компонент)

Оберіть один варіант відповіді для кожного твердження.

Твердження	Завжди	Іноді	Ніколи
11. При перегляді відео про кліматичні зміни я звертаю увагу на те, хто є автором цього відео (вчений, блогер, політик).			
12. Я свідомо обираю джерела інформації, щоб отримати різні точки зору на географічні чи екологічні проблеми.			

13. Якщо я бачу в медіа інформацію про «нове велике родовище» в Україні, я шукаю дані про його запаси та економічну доцільність, а не лише красиві заголовки.			
14. Я критично ставлюся до коментарів і обговорень під новинами та не вважаю їх фактами.			
15. Я вмію використовувати пошук за зображеннями (наприклад, Google Зображення) для перевірки, чи не є фотографія старою або взятою з іншого контексту.			

Цифрова безпека та етичне використання (практичний компонент)

Оберіть один варіант відповіді для кожного твердження.

Твердження	Так	Ні	Не стосується мене
16. Я вмію розпізнавати спроби фішингу (наприклад, повідомлення з проханням надати пароль або особисті дані під виглядом акції).			
17. Я завжди перевіряю налаштування приватності (конфіденційності) у своїх соціальних мережах.			
18. Якщо я публікую фото чи відео, я розумію, що вони стають публічними і можуть бути використані іншими людьми.			
19. Я знаю, що таке «авторське право» і намагаюся не використовувати чужі фотографії чи відео без зазначення джерела.			
20. Я знаю, куди звернутися (до батьків, вчителя чи дорослого), якщо стикаюся з кібербулінгом або агресією в мережі.			

Методика обробки результатів

Оцінювання: Призначте 1 бал за правильну відповідь.

Правильні відповіді (за них дається 1 бал, якщо обрано «ТАК»): Твердження 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20.

Неправильні відповіді (за них дається 1 бал, якщо обрано «НІ»): Твердження 5, 8, 10.

За відповіді «Іноді», «Не впевнений», «Не стосується мене» зараховуємо 0 балів
Максимальна сума балів: 16 балів (за 16 питань, що оцінюються).

Визначення рівнів медіаграмотності:

Рівень медіаграмотності	Діапазон балів	Характеристика
Низький	0 – 4 бали	Учні некритично сприймають більшість медіаповідомлень, низька цифрова безпека.
Середній	5 – 8 балів	Учні розпізнають очевидну рекламу/фейки, але не завжди перевіряють джерела; безпекові навички слабкі.
Достатній	9 – 12 балів	Учні переважно критичні до інформації, перевіряють джерела, розуміють маніпулятивний потенціал візуальних даних; дотримуються базових правил безпеки.
Високий	13 – 16 балів	Учні демонструють стійкі навички фактчекінгу, етичне та відповідальне споживання/створення контенту; високий рівень цифрової безпеки.

Анкета

для визначення ролі масмедіа як джерела економічної інформації [36]

№	Питання	Варіанти відповіді
1.	Загальні відомості: стать, вік, освіта, зайнятість, місце проживання	
2.	Яке джерело економічної інформації є важливим для вас? (проранжуйте відповіді від 7 до 1 за ступенем важливості для вас: 7 – дуже важливо, 1 – зовсім не важливо)	- телебачення; - радіо; - газети; - журнали; - науково-популярні видання; - інтернет; - інше
3.	Які економічні або суспільно-політичні видання ви зазвичай читаєте? (у друкованому або електронному вигляді) (проранжуйте відповіді за ступенем важливості для вас: 8 – дуже важливо, 1 – зовсім не важливо)	- «Економіст»; - «Актуальні питання економіки»; - «Контракти»; - «Кореспондент»; - «Економічна правда»; - інше
4.	Зазвичай економічні або суспільно-політичні видання:	а) купую; б) передплачую; в) читаю в бібліотеці; г) беру в друзів; г) читаю в інтернеті.
5.	Чи використовуєте економічну інформацію в ухваленні рішень щодо власних фінансів?	а) так; б) ні

Зразки заповнених анкет

Анкета для діагностики рівня медіаграмотності учнів
Загальна інформація

1. Клас: 6-й ☐ 7-й ☐ 8-й ☒
2. Вік: _____
3. Стать: Хлопець ☐ Дівчина ☒
4. Скільки часу на день (у середньому) Ви проводите в Інтернеті (не враховуючи навчання)?
 • менше 1 години ☐
 • 1-3 години ☐
 • 3-5 годин ☒
 • більше 5 годин ☐

Критичне сприйняття інформації та фактчекінг (Когнітивний компонент)
Оберіть один варіант відповіді для кожного твердження.

Твердження	Так	Ні	Не впевнений
5. Якщо інформацію про подію опублікували п'ять різних новинних сайтів, вона обов'язково правдива.			☒
6. Я вмію відрізнати рекламу від звичайної статті чи новини в Інтернеті.			☒
7. Щоб перевірити новину про видобуток корисних копалин, я шукаю інформацію на офіційних сайтах державних геологічних служб.	☒		
8. Я довіряю новинам, які бачу в соціальних мережах (наприклад, у TikTok чи Telegram-каналах) більше, ніж інформації з підручника.		☒	
9. Якщо я бачу фотографію, що викликає сильні емоції (злість, страх, радість), я завжди перевіряю її джерело.		☒	
10. Географічна карта чи інфографіка завжди відображає об'єктивну інформацію і не може бути використана для маніпуляції.			☒

Медіаспоживання та оцінка контенту (Поведінковий компонент)
Оберіть один варіант відповіді для кожного твердження.

Твердження	Завжди	Іноді	Ніколи
11. При перегляді відео про кліматичні зміни я звертаю увагу на те, хто є автором цього відео (вчений, блогер, політик).		☒	
12. Я свідомо обираю джерела інформації, щоб отримати різні точки зору на географічні чи екологічні проблеми.		☒	

13. Якщо я бачу в медіа інформацію про «нове велике родовище» в Україні, я шукаю дані про його запаси та економічну доцільність, а не лише красиві заголовки.		☒	
14. Я критично ставлюся до коментарів і обговорень під новинами та не вважаю їх фактами.			☒
15. Я вмію використовувати пошук за зображеннями (наприклад, Google Зображення) для перевірки, чи не є фотографія старою або взятою з іншого контексту.	☒		

Цифрова безпека та етичне використання (практичний компонент)
Оберіть один варіант відповіді для кожного твердження.

Твердження	Так	Ні	Не стосується мене
16. Я вмію розпізнавати спроби фішингу (наприклад, повідомлення з проханням надати пароль або особисті дані під виглядом акції).	☒		
17. Я завжди перевіряю налаштування приватності (конфіденційності) у своїх соціальних мережах.	☒		
18. Якщо я публікую фото чи відео, я розумію, що вони стають публічними і можуть бути використані іншими людьми.	☒		
19. Я знаю, що таке «авторське право» і намагаюся не використовувати чужі фотографії чи відео без зазначення джерела.	☒		
20. Я знаю, куди звернутися (до батьків, вчителя чи дорослого), якщо стикаюся з кібербулінгом або агресією в мережі.	☒		

Анкета для діагностики рівня медіаграмотності учнів
Загальна інформація

1. Клас: 6-й ☒ 7-й ☐ 8-й ☐
2. Вік: _____
3. Стать: Хлопець ☒ Дівчина ☐
4. Скільки часу на день (у середньому) Ви проводите в Інтернеті (не враховуючи навчання)?
 • менше 1 години ☐
 • 1-3 години ☐
 • 3-5 годин ☐
 • більше 5 годин ☒

Критичне сприйняття інформації та фактчекінг (Когнітивний компонент)
Оберіть один варіант відповіді для кожного твердження.

Твердження	Так	Ні	Не впевнений
5. Якщо інформацію про подію опублікували п'ять різних новинних сайтів, вона обов'язково правдива.			☒
6. Я вмію відрізнати рекламу від звичайної статті чи новини в Інтернеті.			☒
7. Щоб перевірити новину про видобуток корисних копалин, я шукаю інформацію на офіційних сайтах державних геологічних служб.		☒	
8. Я довіряю новинам, які бачу в соціальних мережах (наприклад, у TikTok чи Telegram-каналах) більше, ніж інформації з підручника.	☒		
9. Якщо я бачу фотографію, що викликає сильні емоції (злість, страх, радість), я завжди перевіряю її джерело.		☒	
10. Географічна карта чи інфографіка завжди відображає об'єктивну інформацію і не може бути використана для маніпуляції.	☒		

Медіаспоживання та оцінка контенту (Поведінковий компонент)
Оберіть один варіант відповіді для кожного твердження.

Твердження	Завжди	Іноді	Ніколи
11. При перегляді відео про кліматичні зміни я звертаю увагу на те, хто є автором цього відео (вчений, блогер, політик).			☒
12. Я свідомо обираю джерела інформації, щоб отримати різні точки зору на географічні чи екологічні проблеми.			☒

13. Якщо я бачу в медіа інформацію про «нове велике родовище» в Україні, я шукаю дані про його запаси та економічну доцільність, а не лише красиві заголовки.			☒
14. Я критично ставлюся до коментарів і обговорень під новинами та не вважаю їх фактами.			☒
15. Я вмію використовувати пошук за зображеннями (наприклад, Google Зображення) для перевірки, чи не є фотографія старою або взятою з іншого контексту.	☒		

Цифрова безпека та етичне використання (практичний компонент)
Оберіть один варіант відповіді для кожного твердження.

Твердження	Так	Ні	Не стосується мене
16. Я вмію розпізнавати спроби фішингу (наприклад, повідомлення з проханням надати пароль або особисті дані під виглядом акції).	☒		
17. Я завжди перевіряю налаштування приватності (конфіденційності) у своїх соціальних мережах.	☒		
18. Якщо я публікую фото чи відео, я розумію, що вони стають публічними і можуть бути використані іншими людьми.	☒		
19. Я знаю, що таке «авторське право» і намагаюся не використовувати чужі фотографії чи відео без зазначення джерела.		☒	
20. Я знаю, куди звернутися (до батьків, вчителя чи дорослого), якщо стикаюся з кібербулінгом або агресією в мережі.	☒		